

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Působení nadnárodních korporací v rozvojovém
světě**

Lenka Gréková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor: Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Působení nadnárodních korporací v rozvojovém
světě**

Lenka Gréková

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Magdě Leichtové, Ph.D. za cenné rady, komentáře a připomínky a čas, který mé práci věnovala.

Obsah

1. Úvod	1
2. Nadnárodní korporace	5
2.1. Vývoj nadnárodních korporací	5
2.2. Charakteristika a role nadnárodních korporací	6
2.3. Pozitiva a negativa nadnárodních korporací	9
3. Společenská odpovědnost firem	14
3.1. Pozitiva a kritika CSR	18
3.2. Nadnárodní korporace a společenská odpovědnost	20
4. Případová studie – Royal Dutch/Shell	23
4.1. Působení Shell v Nigérii	23
4.2. Společenská odpovědnost Shell v Nigérii	28
4.3. Role Nigérie	34
5. Případová studie - BP	37
5.1. Působení BP v USA	38
5.2. Společenská odpovědnost BP v USA	42
5.3. Role USA	46
6. Závěr	49
Seznam literatury a pramenů	53
Literatura:	53
Prameny:	59
Resumé	65
Přílohy	67

1. Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je „Působení nadnárodních korporací v rozvojovém světě“. Nadnárodní korporace jsou v současnosti významným aktérem mezinárodních vztahů a je jim přisuzován stále větší vliv. První nadnárodní korporace přitom vznikly již v 19. století, jejich význam však roste především od 70. a 80. let 20. století (Ghertman 1996: 11–17). Do té doby bylo zkoumání nadnárodních společností v mezinárodních vztazích spíše okrajovou záležitostí, což souvisí s dominancí realistické teorie mezinárodních vztahů. Se změnou mezinárodního prostředí a s novými liberálními teoretickými koncepty, které se začínají zabývat i jinými aktéry než jen státy – včetně nadnárodních korporací – se jejich výzkum stává předmětem studia mezinárodních vztahů (Blažek 2005: 45).

Nadnárodní korporace jsou ekonomické subjekty, jejichž hlavním cílem je maximalizovat zisk (Oatley 2012: 179). Korporace proto stěhují svou výrobu do zemí, kde je to pro ně nejvýhodnější a využívají neefektivní legislativy daných států ve svůj prospěch (Mezřický 2003: 16). V této souvislosti bývá činnost nadnárodních korporací často kritizována. V rozvojových zemích, které mají nedostatečnou legislativu, často dochází k porušování práv zaměstnanců, k neekologickému jednání a drancování zdrojů. Na druhou stranu přinášejí do rozvojových zemí pracovní příležitosti, budují zde infrastrukturu a přispívají tak ke zvýšení životní úrovně.

Cílem této práce je analyzovat společenskou odpovědnost dvou konkrétních firem (Royal Dutch/Shell a BP) ve dvou konkrétních případech (znečištění delty Nigeru a únik ropy v Mexickém zálivu). První případ tedy bude analyzovat společenskou odpovědnost korporace v rozvojové zemi a druhý se zaměří na analýzu společenské odpovědnosti v zemi rozvinuté. Cílem analýzy je buď potvrdit, nebo vyvrátit tezi, že větší společenskou odpovědnost bude mít korporace působící v rozvinuté zemi. Pro potvrzení nebo vyvrácení této teze si práce stanovuje následující kritéria: Prvním

kritériem je reakce obou firem na danou ekologickou katastrofu. Tedy například jaká opatření byla přijata na bezprostřední odstranění následků úniků ropy, jak se jednotlivé korporace zasazují o obnovu životního prostředí, jaká opatření byla přijata proto, aby se zamezilo opakování podobného problému a jaký je celkový přístup korporace ke společenské odpovědnosti v daném státě. Druhým kritériem je reakce daného státu na katastrofu, tedy jak se státy ke katastrofě postavily, zda jim jejich legislativa umožňuje korporace potrestat a pokud ano, zda se jim to daří, či nikoliv. Dále sem spadá i posouzení role a postavení obou korporací v daném státě.

Text práce je rozčleněn do čtyř kapitol. První kapitola nazvaná obecně „Nadnárodní korporace“ se věnuje charakteristice nadnárodních korporací, stručné historii a vývoji. Nejpřínosnějšími pro tuto část byly dvě publikace. První z nich je kniha Nadnárodní společnosti od Michela Ghertmana a publikace Thomase Oatlyho – International Political Economy. Jako další je v této kapitole zmíněna role nadnárodních korporací v současném mezinárodním systému. Mnoho autorů přisuzuje nadnárodním korporacím stále větší vliv, což je dáno především jejich ekonomickou silou. Jejich síla roste podle některých autorů natolik, že dochází k oslabení role státu a naopak k posílení nadnárodních korporací.

Další část této kapitoly se věnuje debatě o pozitivích a negativích působení nadnárodních korporací v rozvojových zemích. Kritikové, kteří vycházejí především z neomarxistických předpokladů, označují chování nadnárodních korporací v rozvojových zemích za nekolonialismus (Gedlu 1998: 69). Zastánci nadnárodních korporací naopak vyzdvihují jejich schopnost zapojit daný stát do mezinárodního obchodu, poskytnout nová pracovní místa a přinést do země vyspělé technologie (Oatley 2012: 173–174). Tato práce vychází z předpokladu, že nadnárodní korporace jsou samostatným aktérem v mezinárodních vztazích, některé koncepty ale tento přístup odmítají. Realisté považují za jediného aktéra mezinárodních vztahů

stát. Cílem první kapitoly je vysvětlit, proč a za jakých předpokladů můžeme nadnárodní korporace považovat za samostatné aktéry.

Druhá kapitola nazvaná „Společenská odpovědnost firem“ se věnuje konceptu společenské odpovědnosti firem (CSR). Definice tohoto pojmu je problematická, zatím neexistuje žádná jednotná definice, mnohé z nich jsou navíc vágní. Přesto se mnohé definice v některých bodech shodují. Jedním ze společných rysů je tzv. pilířová struktura, podle níž stojí společenská odpovědnost firem na třech pilířích – ekonomickém, sociálním a environmentálním (Kunz 2012: 15;20). Vzhledem k povaze práce bude pozornost soustředěna především na druhý a třetí pilíř, tedy na oblast sociální a environmentální. V této části budou zmíněny formy společenské odpovědnosti, tedy konkrétní prostředky, které mohou firmy využít ke zvýšení své společenské odpovědnosti. Diskutovány zde budou jak důvody, proč je pro korporace dodržování určitých společenských závazků výhodné, tak nevýhody těchto závazků a kritika konceptu CSR. Kapitola se bude krátce věnovat i způsobům, kterými firmy reportují o své společenské odpovědnosti. Tato kapitola se opírá především o ekonomické publikace, které se tomuto konceptu podrobněji věnují. Konkrétně se jedná o publikace českých ekonomů Viléma Kunze, Markéty Prskavcové nebo Lucie Kuldové.

Třetí a čtvrtá kapitola se zabývají konkrétními případy působení nadnárodních korporací a jejich zhodnocení. Třetí kapitola se věnuje působení firmy Royal Dutch Shell v Nigérii. Shell zde působí již od roku 1958¹ a od té doby je neustále kritizován místním obyvatelstvem pro poškozování životního prostředí a je obviňován z účasti na porušování lidských práv. Tato problematika je zde podrobněji diskutována. Shell se zavázal k tomu, plnit principy CSR. Předmětem kapitoly je představit, které konkrétní principy

¹ NNPC (2010). *History of the Nigerian Petroleum Industry* (<http://www.nnpcgroup.com/NNPCBusiness/BusinessInformation/OilGasinNigeria/IndustryHistory.aspx>, 21. 11. 2013).

prosazuje Shell v Nigérii a tyto principy poté zhodnotit. V neposlední řadě zde bude zmíněn vztah mezi společnostmi Shell a Nigérií a zároveň role Nigérie v procesu zlepšení situace v nigerijské deltě.

Čtvrtá kapitola se bude zabývat působením britské firmy BP, která se stejně jako Shell věnuje těžbě ropy. V kapitole bude popsána událost z roku 2010, kdy došlo v Mexickém zálivu k výbuchu na ropné plošině Deepwater Horizon a následným únikům obrovského množství ropy do moře a k poškození amerického pobřeží. Stejně jako v předchozí kapitole bude představena a zhodnocena společenská odpovědnost firmy BP ve Spojených státech amerických, konkrétně opatření související s těžbou v Mexickém zálivu. I zde bude zmíněn vztah mezi BP a Spojenými státy a role Spojených států v procesu zlepšení situace.

Obě kapitoly budou vycházet z oficiálních publikací a zdrojů firmy Shell, respektive BP, které nemusí být vždy objektivní a pravdivé. Cílem je tyto informace pokud možno ověřit z jiných zdrojů. Pro ověření budou využity zdroje různých vládních agentur, nevládních organizací a autorů, kteří působí v zasažených oblastech nebo je pravidelně navštěvují.

V závěru práce budou shrnuty poznatky z obou konkrétních případů. Při vyvozování závěrů bude zohledněn fakt, že společenská odpovědnost firmy nezávisí pouze na tom, zda působí v rozvinutém nebo rozvojovém státě, ale i na společenské kultuře dané konkrétní firmy. Právě společenská odpovědnost obou firem zde proto bude porovnána. Zároveň bude porovnáno i to, jaký vliv má na podobu společenské odpovědnosti daný stát, ve kterém firma působí. Cílem je potvrdit nebo vyvrátit na základě poznatků z analýzy obou firem stanovenou tezi, že větší společenskou odpovědnost bude mít firma působící v rozvinuté zemi.

2. Nadnárodní korporace

2.1. Vývoj nadnárodních korporací

Ačkoliv se nadnárodním korporacím věnuje větší pozornost teprve od druhé poloviny 20. století, první korporace moderního typu vznikaly již v 19. století, a to především v Evropě. Mnoho společností tehdy vyváželo své výrobky na zahraniční trhy a musely se vypořádat s vysokými přepravními náklady a cly. Bylo pro ně proto jednodušší zřídit v daných zemích své pobočky a přesunout tam výrobu. Až do 20. let 20. století dominoval počet nadnárodních korporací se sídlem ve Velké Británii, což vyplývá z tehdejšího postavení Velké Británie jakožto exportně orientované země (Ghertman 1996: 11; Oatley 2012: 159–160).

V první polovině 20. století se fungování (především evropských) nadnárodních korporací komplikuje, v mnoha zemích dochází ke znárodnění majetku a evropské firmy jsou oslabeny válečnými konflikty. K dalšímu rozvoji nadnárodních korporací proto dochází až po druhé světové válce, a to ve Spojených státech. Tyto korporace zřizují pobočky především v západoevropských zemích, kde po válce nemusí čelit tak vysoké konkurenci (Ghertman 1996: 12).

Velká vlna rozšíření nadnárodních korporací přišla v 70. letech, kdy se jejich činnost a postavení staly diskutovaným tématem v souvislosti s pojmem globalizace. Jedním z rysů globalizace je orientace ekonomicky vyspělých zemí na služby a přesun výroby zboží do rozvojových zemí. Jedním z impulsů pro expanzi nadnárodních korporací byl i rozpad Brettonwoodského systému. Uvolnění kontroly nad přesuny kapitálu usnadnilo korporacím expanzi do jiných zemí a jejich počet se zvýšil (Mezřický 2003: 11). V roce 1969 se na globálním trhu pohybovalo zhruba 7 300 nadnárodních korporací, přičemž v roce 1988 se jejich počet více než zdvojnásobil na zhruba 18 500 (Oatley 2012: 160).

V této době roste především počet nadnárodních korporací z Evropy a Japonska, ale i z některých rychle rostoucích rozvojových zemí jako je Brazílie nebo Indie. Současně se v této době rozrůstá do té doby nepříliš častý jev, kdy korporace zakládají pobočky v rozvojových zemích, kde cílem není vyrábět pro místní trh, ale vyrábět zboží pro export zpět do vyspělých ekonomik. Korporace zde využívají levnější pracovní síly, díky které se snižují náklady na výrobu (Ghertman 1996: 13–17).

Největší nárůst počtu nadnárodních korporací můžeme zaznamenat v posledních dvaceti letech, k roku 2008 se na globálním trhu pohybovalo kolem 82 000 nadnárodních korporací (Oatley 2012: 160). Nadnárodní korporace v dnešní době působí ve všech možných oblastech. Najdeme je jak v průmyslových odvětvích – automobilové výrobě (Volkswagen, General Motors), těžebním průmyslu (BP, Royal Dutch Shell), v zemědělství a potravinářském průmyslu (McDonalds, Nestlé), v chemickém průmyslu (Monsanto), tak i v bankovníctví a službách (ING Group, Vodafone).

2.2. Charakteristika a role nadnárodních korporací

Michel Ghertman charakterizuje nadnárodní korporace jako „společnost[*i*] se sídlem v jedné zemi vyvíjející stálou činnost pod svou kontrolou nejméně ve dvou dalších zemích, v nichž realizuje alespoň 10% svého obrátu“ (Ghertman 1996: 6). Jinými slovy jde o společnost, která rozmisťuje své pobočky do několika zemí, přičemž tyto pobočky jsou kontrolovány z jednoho centra.

Nejedná se tedy o firmu, která by pouze obchodovala na mezinárodním trhu. Ekonomické aktivity korporací mají vliv jak na země, ve kterých vyrábí, tak na země, ve kterých sídlí (Krpec – Hodulák 2011: 208). Charakteristickou vlastností nadnárodních korporací je jejich orientace na zisk. Veškerá činnost proto směřuje k maximalizaci zisku (Oatley 2012: 179). Ačkoliv to není pravidlem, většina firem má své sídlo ve vyspělých zemích. Zhruba 73 procent

korporací pochází z ekonomicky vyspělých zemí a 22 ze 100 největších nadnárodních korporací pochází ze Spojených států².

Dlouhodobě se vede debata o tom, jaká je role nadnárodních korporací v mezinárodním prostředí. Zatímco někteří považují korporace za významného a autonomního aktéra, jiní tento pohled odmítají. Jedná se o zastánce vycházející z realismu, kteří za jediného aktéra považují stát. Pokud ale vezmeme v potaz to, že je podle realistů mezinárodní systém anarchický, je existence nadnárodních vztahů možná. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná nadřazená autorita, která by kontrolovala státy, neexistuje ani žádná autorita, která by bránila existenci nadnárodních vztahů (Makariusová 2010: 80).

V posledních dvaceti letech se hovoří o rostoucí roli nadnárodních společností na úkor států. Někteří autoři poukazují na to, že ve 20. století prošel stát mnoha změnami. Susan Strange například argumentuje tím, že dochází k poklesu významu hranic a k oslabení role státu v některých oblastech – především v oblasti ekonomické. Právě zde roste role trhu a aktérů, kteří se na trhu pohybují. Na druhou stranu to neznamená, že by stát jako takový měl přestat existovat, existence státu je pořád nezbytná, a to i pro plynulé fungování trhu – stát poskytuje právní rámec pro podnikání, zajišťuje stabilní měnu, distribuuje veřejné statky občanům aj. (Strange 1996: 4–5). Nadnárodní korporace pohybující se na trhu tedy neohrožují existenci státu jako takového, pouze přebírají některé jeho funkce (Mezřický 2003: 18–19).

Role nadnárodních korporací v mezinárodním systému roste od 70. let 20. století v souvislosti s rozpadem Brettonwoodského systému, kdy došlo k deregulaci finančních toků. Pro firmy to znamenalo snazší způsob, jak se vyhnout placení daní a jak přesouvat výrobu do lacinějších zemí. Díky změnám tržních podmínek a globalizaci ekonomiky se nadnárodní korporace staly nezávislejší na zájmech jednotlivých států (Mezřický 2003: 12–13).

² Seznam 100 nejvlivnějších nebankovních nadnárodních korporací podle UNCTAD, údaje z roku 2012/2013 (http://www.unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2013/WIR13_webtab28.xls, 10.1.2014).

V současné době lze nadnárodní korporace považovat za samostatné aktéry mezinárodních vztahů. Korporace dnes řídí světovou produkci, nikoliv stát. Nadnárodní korporace navíc nepotřebují mít vysokou kupní sílu tam, kde vyrábí produkty, protože obchodují na globálním trhu a prodávají tam, kde jde jejich zboží na odbyt. Již v 90. letech řídily korporace třetinu veškerého světového obchodu (Strange 1996: 47). 100 největších korporací v současnosti zaměstnává dohromady asi 77 milionů lidí a tvoří téměř 4% světového HDP (Mezřický 2003: 12; Oatley 2012: 161) Zároveň mnohé firmy mají tak velký finanční kapitál, kterého nedosahují ani některé vyspělé státy (Mezřický 2003: 19).

Díky obrovskému množství kapitálu korporace disponují určitou mocí. Rozhodnutí o tom, kam budou nebo nebudou nadnárodní korporace investovat své finance, může ovlivnit ekonomiky států, především těch rozvojových. V takových zemích může odliv přímých zahraničních investic od nadnárodních společností znamenat obrovské ekonomické problémy (Scholl 2005: 118).

Rozvojové státy se proto snaží nalákat zahraniční firmy na různé daňové úlevy. Tím se firmám snižují náklady, proto do rozvojových zemí často stěhují svou výrobu. Díky tomu jsou nadnárodní korporace charakteristické svou vysokou mobilitou – v reakci na měnící se podmínky v dané zemi jsou schopné rychle přesunout svou výrobu jinam, do zemí, které jsou pro ně ekonomicky výhodnější, které nabízejí větší daňové úlevy nebo levnější pracovní sílu. Tento fakt bývá často předmětem kritiky nadnárodních korporací, ale podle některých tím korporace paradoxně přispívají ke vzniku přísnějších vládních regulací, které mají za cíl ochranu pracovníků či životního prostředí (Oatley 2012: 159–164).

Nadnárodní korporace tedy mají reálný vliv na fungování států, ale nemají zájem roli státu v mezinárodních vztazích nahradit. V zájmu nadnárodních korporací je stabilní stát, především co se bezpečnostní a vojenské stability týče. Takto stabilní stát zaručuje nadnárodním korporacím

ochranu investovaného zisku. Státy a nadnárodní korporace tedy koexistují v jakési symbióze³.

Samotné vlastnictví firem již navíc není otázkou jednoho státu. Většina nadnárodních korporací je tvořena pomocí joint ventures nebo fúzí několika firem z různých zemí. Produkce a rozhodnutí o tom, kam budou firmy vyvážet, nezávisí na rozhodnutí státu, ačkoliv je možné tato rozhodnutí omezovat (Gilpin 2001: 295). Nadnárodní korporace můžou těžit i z toho, že se sice pohybují v mezinárodním prostředí a tedy i v prostředí mezinárodního práva, ale jediným subjektem mezinárodního práva jsou státy. Soukromé subjekty sice mohou být souzeny za způsobené škody, ale jejich postih je mnohem složitější, než u států (MacLeod 2008: 64). Z tohoto důvodu vznikají na mezinárodní scéně některé organizace, které se pokoušejí chování nadnárodních korporací regulovat (viz kapitola 3.2.). Jednou ze zemí, kde mohou být nadnárodní korporace souzeny za porušování lidských práv, jsou Spojené státy, kde existuje zákon umožňující cizincům soudit se u amerických soudů s nadnárodními korporacemi (Dunning – Lundan 2008: 654).

2.3. Pozitiva a negativa nadnárodních korporací

Nadnárodní korporace vzbuzují značnou kontroverzi, zatímco někteří je považují za úspěch ekonomického liberalismu a přisuzují jim pozitivní vlastnosti jako je schopnost šířit nové technologie a efektivní využití přírodních zdrojů, druzí je považují za nástroj kapitalistické dominance (Oatley 2012: 158).

Zastánci realismu korporace chápou jako prostředek zvyšování mocenského potenciálu států a nevnímají je tedy jako samostatné aktéry mezinárodních vztahů. Na druhou stranu zastánci liberálního proudu vidí

³ Keller, Jan. *Nadnárodní společnosti versus stát* (<http://www.responsibility.cz/index.php?id=77>, 28. 3. 2014).

v nadnárodních korporacích efektivní a produktivní nástroj liberální ekonomie, liberální autoři obhajují a podporují jejich existenci a činnost. Zcela opačný přístup pak mají zastánci z řad neo-marxistických autorů. Pro ně jsou nadnárodní korporace prostředkem kapitalistické dominance a vykořisťování periferií (Gilpin 2001: 290–292). V následující části budou zmíněny některé argumenty jak ve prospěch nadnárodních korporací, tak jejich kritika.

Pozitivem nadnárodních korporací je jednoznačně jejich schopnost vytvářet nová pracovní místa, čímž přispívají ke snížení nezaměstnanosti. Navíc tlačí domácí firmy k větší produktivitě a konkurenceschopnosti a zároveň silně působí na politiku hostitelského státu. Fungování korporací je sice do jisté míry omezeno regulacemi, předpisy a kvótami, na druhou stranu mají korporace takovou sílu, že jsou schopné si například pomocí lobbyingu vyjednat výhodnější podmínky. Nadnárodní korporace jsou v tomto ohledu silnější právě v rozvojových zemích, kde zastávají pozici toho, kdo přináší do země pokrok, pracovní místa i kapitál. Rozvojové státy se proto firmám mnohdy i podbízejí, jak bude ukázáno níže (Kuldová 2010: 124)

Nadnárodní korporace s sebou přináší znalost a technologie, které jsou potřebné k výrobě daného produktu. Zároveň s sebou přinášejí manažerské schopnosti, tedy zkušenosti s řízením velkého podniku. Tyto zkušenosti v rozvojových zemích často chybí. Místní manažeři se tak mohou zlepšit ve svých schopnostech. Na druhou stranu transfer technologií je ve skutečnosti omezený. Firmy si své know-how často střeží a na top manažerské pozice zaměstnávají raději své vlastní odborníky, než aby zaměstnávaly místní pracovníky (Krpec – Hodulák 2011: 217). Kromě manažerských postů potřebují korporace i kvalifikovanou pracovní sílu, která bude obsluhovat potřebnou techniku. Často tedy zaškolují místní pracovníky a tím zvyšují jejich kvalifikaci (Ghertman 1996: 74).

Dalším pozitivem je, že se hostitelské země díky přítomnosti nadnárodní korporace zapojí do globálního obchodu a získají nové exportní příležitosti. Korporace ke svému fungování potřebují síť dodavatelů a subdodavatelů,

kterými se mohou stát lokální domácí podniky. Pro takové firmy to mnohdy znamená ojedinělou možnost zapojit se do mezinárodního obchodu, bez přítomnosti velké korporace by takového cíle například vůbec nemusely dosáhnout (Oatley 2012: 173–174). Na druhou stranu přítomnost nadnárodní korporace zvyšuje závislost daného státu na světovém trhu a na průmyslově vyspělých zemích (Mezřický 2003: 16).

Mnoho autorů poukazuje i na negativní vlivy, které s sebou nadnárodní korporace přináší. Zejména rozvojové státy, které mají surovinové zdroje, často snižují environmentální nároky na firmy. Tímto způsobem se snaží přilákat zahraniční kapitál. Zisky společnosti ale často končí v místě sídla korporace, tedy ve vyspělých zemích a hostující země z přítomnosti korporace neprofituje tak, jako kdyby své zdroje kontrolovala sama (Frynas 1998: 465; Oatley 2012: 174).

Příchod korporace do země navíc může znamenat likvidaci domácích firem v daném odvětví. Korporace jsou většinou schopné vyrobit stejný výrobek za nižší cenu a domácí firmy se stávají nekonkurenceschopné. Zánik jedné domácí firmy přitom může způsobit zánik dalších dodavatelských firem. Nadnárodní korporace nemusí nutně záviset na domácích dodavatelích. Díky svému napojení na globální trh si dokáže potřebnou surovinu snadno zajistit kdekoli jinde (Oatley 2012: 174–175).

Nadnárodní korporace často zneužívají nízkých nákladů a méně přísných požadavků v rozvojových zemích. To je patrné například v požadavcích na ochranu životního prostředí, kde rozvojové země mají pouze minimální legislativu. Zároveň jde často o země s bohatými zásobami přírodních zdrojů. Právě toho korporace zneužívají, vědomy si své schopnosti zlikvidovat případnou konkurenci (Mezřický 2003: 16).

S tím souvisí i neochota firem vyplácet v rozvojových zemích adekvátní mzdy. Samotné vytváření pracovních míst a snižování nezaměstnanosti je také diskutabilní - firmy mnohdy přesouvají výrobu podle toho, kde je zrovna

nejlevnější práce. Snížení nezaměstnanosti je tedy pouze krátkodobým jevem (Kuldová 2010: 124–125)

Jak vyplývá z výše zmíněných argumentů, nadnárodní korporace nemají odpovědnost k teritoriu. Dokáží snadno přesunout celou výrobu z jedné země do druhé v momentě, kdy původní země přestane být dost výhodná. Tento jev se nazývá delokalizace a netýká se pouze poboček, ale i sídla firem. V momentě, kdy se pro korporaci objeví výhodnější lokalita, uteče od důsledků svého podnikání a přemístí se jinam (Pithart 2011: 154).

Dalším způsobem, jakým se nadnárodní korporace často vyhýbají odpovědnosti, je zadávání výroby třetím stranám. Samotná firma se pak soustředí pouze na marketing, na který vynakládá obrovské finanční prostředky a po externích firmách pak požaduje co největší snížení nákladů na výrobu (Klein 2005: 199–200). Výroba je přesunuta do tzv. exportních zpracovatelských zón, nacházejících se především v rozvojových státech, případně ve státech, kde firmy nemusejí platit daně. Právě zde pak dochází k porušování zaměstnaneckých i lidských práv, dělníci jsou nuceni za minimální mzdu pracovat dlouhé hodiny ve špatných podmínkách (Klein 2005: 207–208).

Existence exportních zpracovatelských zón je dána nejen obrovskou konkurencí na trhu, která tlačí na firmy neustále snižovat náklady na výrobu, ale i snahou ekonomicky slabších států, jak do země přilákat co nejvíce investorů. Strach ze ztráty těchto investorů je důvodem proč státy často tolerují neodpovídající mzdy, nelidské pracovní podmínky a poskytují firmám různé daňové úlevy a daňové prázdniny (Klein 2005: 210). Jak již bylo výše zmíněno, pro firmu není problém přestěhovat ze dne na den výrobu do levnější země.

Státy tyto zóny vytvářejí proto, že se domnívají, že budou mít pozitivní dopady na stát. Spoléhají na to, že vznik nových pracovních míst povede k rozvoji a ekonomickému stimulu díky tomu, že si zaměstnanci budou moci

dovolit více nakupovat. Realita je ovšem taková, že platy zaměstnanců v těchto zónách jsou tak nízké, že pokryjí většinou jen náklady za ubytování, dopravu a stravu. Většina dělníků si pravděpodobně nikdy nekoupí zboží, které vyrábí. Vzhledem k tomu, že jsou tyto zóny osvobozené od placení daní, města v jejich okolí nemohou z jejich přítomnosti nijak těžit. Samy firmy se zde nijak neangažují. V městech poblíž často chybí infrastruktura, osvětlení, kanalizace a podobně (Klein 2005: 211–212).

I přes tato negativa mají rozvojové země zájem o přítomnost nadnárodních korporací. Z jejich přítomnosti plynou rozvojovým zemím investice v podobě přímých zahraničních investic (FDI) (Scholl 2005: 119). Od 80. let 20. století se objem přímých zahraničních investic do rozvojových zemí neustále zvyšuje (Oatley 2012: 163).

3. Společenská odpovědnost firem

Koncept společenské odpovědnosti firem (Corporate Social Responsibility, dále jen CSR) se poprvé objevuje teprve ve druhé polovině dvacátého století a je spjat s rostoucí globalizací a narůstajícím počtem velkých firem. V současnosti existuje velké množství interpretací a definic CSR, což je způsobeno mimo jiné tím, že celý koncept je založen na dobrovolnosti a nemá tedy žádná přesně stanovená pravidla (Pavlík – Bělčík 2010: 18–21). Mnohé definice jsou navíc velmi vágní. O jednu z prvních definic se pokusil již v roce 1953 Howard R. Bowen. Jeho definice je spíše než na firmu zaměřena na podnikatele a jednotlivce v čele firem. Povinností podnikatele je podle něj takové chování a rozhodování, které bude prospěšné pro společnost (Caroll 1999: 269–270). Teoretik Alexandr Dahlsrud se ve své práci *How Corporate Social Responsibility is defined: An Analysis of 37 definitions* pokusil vymezit pět nejčastějších aspektů, ve kterých se všech 37 odlišných definic shoduje. Shodným prvkem je rozdělení CSR do tří oblastí – environmentální, sociální a ekonomické, dále kladou definice důraz na dobrovolnost a roli stakeholderů⁴ (Kunz 2012: 15).

Mezi nejpoužívanější definice CSR nicméně patří definice Světové obchodní rady pro udržitelný rozvoj (WBCSD) a dále definice podle Evropské unie (Kunz 2012: 15). Evropská unie se konceptem CSR zabývá již od druhé poloviny 90. let, kdy tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors v roce 1996 inicioval vznik organizace CSR Europe, jejímž cílem byla propagace CSR a demonstrace přínosu CSR (CSR Europe 2014).

V roce 2000 se účastníci Lisabonského summitu Evropské unie shodli na tom, že koncept CSR je důležitým nástrojem k dosažení ekonomických cílů Evropské unie a v současnosti se Evropská unie snaží tento koncept prosadit

⁴ Stakeholders neboli tzv. zainteresované strany. Mezi ně patří zákazníci, zaměstnanci, akcionáři, dodavatelé, obchodní partneři, konkurence, odborové organizace, média, veřejnost a stát (Kuldová 2010: 25–26).

a sjednotit v rámci celé unie (Pavlík – Bělčík 2010: 21). Evropská unie charakterizuje CSR jako:

„dobrovolnou investici firem, nad rámec jejich povinností, do oblastí lidského kapitálu, životního prostředí a vztahů vůči zúčastněným stranám“ (Evropská unie 2001: 6).

Druhá často využívaná definice pochází od Světové rady pro udržitelný rozvoj, která definuje CSR jako:

„kontinuální závazek podniků chovat se eticky a přispívat k ekonomicky udržitelnému růstu a zároveň se zasazovat o zlepšování kvality života zaměstnanců a jejich rodin, stejně tak jako lokální komunity a společnosti jako celku⁵“

V současnosti neexistuje v mezinárodním systému žádný aktér, který by měl právo vyžadovat dodržování principů CSR. Evropská unie může tuto funkci převzít alespoň částečně v evropském prostoru, nicméně v globálním měřítku neexistuje v současnosti nikdo, kdo by mohl CSR po firmách vyžadovat. Tuto funkci částečně zastává veřejnost, nicméně stále jde o dobrovolné rozhodnutí firem. Prvek dobrovolnosti je tedy pro koncept CSR zcela zásadní (Pavlík – Bělčík 2010: 21).

Jak bylo již zmíněno, většina definic se shoduje na dělení CSR do tří oblastí/pilířů, vycházejících z tzv. třech P – people, planet, profit (lidé, planeta, zisk). Lidé symbolizují sociální oblast, planeta oblast environmentální a zisk oblast ekonomickou (Prskavcová 2008: 10).

Ekonomický pilíř se soustředí na vnitřní fungování firmy tak, aby nepřicházela o zisky. Věnuje se například problematice zamezení korupce, transparentností firmy, dobrým vztahům s investory a ostatními stakeholdery,

⁵ WBCSD (2009). *Corporate Social Responsibility* (<http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>, 10. 1. 2014).

ale i sestavení určitého etického kodexu firmy (Kunz 2012: 20; Prskavcová 2008: 11).

Sociální pilíř lze dále rozdělit na interní a externí. Interní sociální pilíř řeší vztahy mezi firmou a jejími zaměstnanci. Jedná se o vytváření vhodných podmínek pro osobní i pracovní rozvoj zaměstnance a vytvoření určitého partnerství mezi firmou a zaměstnancem (Prskavcová 2008: 12–13). Tento pilíř vychází z předpokladu, že spokojený zaměstnanec je klíčový pro fungování firmy a napomáhá zvýšení zisků firmy (Kunz 2012: 22).

Do interního sociálního pilíře spadá například zaměstnanecká politika (sociální výhody, odměny, pojištění), zajištění zdraví a bezpečnosti na pracovišti, rozvoj lidského kapitálu – vzdělávání a rekvalifikace zaměstnanců, outplacement⁶, rovné příležitosti (pro ženy a muže a pro různé etnické skupiny, bez ohledu na vyznání apod.), rozmanitost na pracovišti (zaměstnávání handicapovaných nebo starších lidí), dodržování lidských práv, odmítání dětské práce, ale i důraz na vyvážení pracovního a osobního života zaměstnanců (Dytrt 2006: 110–111; Kunz 2012: 22; Prskavcová 2008: 13).

Externí sociální pilíř se soustředí na spolupráci firmy s okolím. Firma se může například věnovat filantropii, darovat sponzorské dary, přispívat na charitu či jiné neziskové programy. Často je tato forma CSR spojována zároveň s propagací výrobku a zvýšení prodeje (Prskavcová 2008: 15–16). Právě vytvoření určité přidané hodnoty může zvýšit popularitu produktu a tím i zvýšit zisky firmy. Každoročně vznikají stovky takových kampaní, jedním z příkladů může být například kampaň Shwopping oděvní firmy Marks&Spencer zahájená v roce 2012. M&S se spojil s neziskovou organizací Oxfam a pobízí své zákazníky, aby přinášeli do obchodů staré, nepoužívané oblečení, které firma následně předá organizaci Oxfam. Ta se postará o jeho

⁶ pomoc propuštěným zaměstnancům najít novou práci

další využití, případně recyklaci a vzniklé zisky poskytne lidem trpícím chudobou (Oxfam 2012).

Firmy se také angažují v komunitě, ve které působí a přispívají k jejímu rozvoji. Nejčastěji investují do podpory vzdělanosti a zaměstnanosti, zlepšování infrastruktury nebo investují do zvýšení kvality života – budují sportoviště, kulturní zařízení aj. (Krymláková 2009: 84).

Environmentální pilíř a jeho zásady se dostávají do popředí zájmu již v 70. letech 20. století v souvislosti se zvyšujícím se povědomím o environmentálních problémech. S tím, jak státy postupně přijímají různá nařízení a regulace související s ekologickou výrobou se těmto nařízením musí přizpůsobovat i firmy (Kunz 2012: 23–24).

Tento pilíř je založen na konceptu trvale udržitelného rozvoje, firmy se v něm zaměřují na snížení negativního dopadu své činnosti na životní prostředí. Záměrně tedy upravují činnosti, které mají nebo by mohly mít negativní vliv na životní prostředí. Tento pilíř je důležitý zejména pro firmy, jejichž podnikání je přímo spojeno s negativními dopady na životní prostředí a kde jsou na ně kladeny vyšší nároky v oblasti snížení negativního vlivu na životní prostředí. Jedná se o různé těžební, energetické nebo chemické společnosti (Prskavcová 2008: 18).

Ekologický přístup k podnikání může pro firmu znamenat i snížení nákladů díky redukci spotřeby energií, minimalizaci odpadů a snížení nákladů na recyklaci odpadů (Prskavcová 2008: 18–20). Firmy proto v rámci CSR dbají na ochranu přírodních zdrojů, omezování emisí, investice do ekologických technologií, úsporu energií a vody nebo recyklaci (Krymláková 2009: 84–85; Pavlík – Bělčík 2010: 26). Do environmentálního pilíře ale spadá i monitorování vlivu firmy na životní prostředí a pravdivé informování veřejnosti o jakémkoliv problému (Kunz 2012: 23).

U environmentálního pilíře se však často setkáváme s fenoménem tzv. greenwashingu, kdy firmy šíří nepravdivé informace tak, aby se prezentovaly

jako environmentálně odpovědné a zlepšily díky tomu svojí image, zatímco environmentální principy nedodržují. Firmy spoléhají na to, že ověřování dat uvedených v oficiálních reportech firem je jen složitě ověřitelné (Mobus 2012: 37).

Aby pro firmu byla CSR výhodná, musí být v souladu s korporátní udržitelností (Corporate sustainability). Každá firma proto volí odlišné formy CSR a zároveň se liší její angažovanost. Marcel Van Marrewijk rozlišuje pět stupňů angažovanosti v rámci CSR. První kategorií je dodržování nařízení. Firmy spadající pod tuto kategorii dodržují pouze zákonem dané povinnosti a nevyvíjí žádnou činnost navíc. Druhým typem je orientace na zisk. Takové firmy se mohou více zapojovat, ale veškeré aktivity v rámci CSR musí být pro firmu výhodné. Třetím typem jsou laskavé (caring) firmy, které nadsazují sociální, ekologické a ekonomické problémy nad své vlastní zájmy a zisky a vyvíjí v těchto oblastech činnosti nad rámec svých povinností. Čtvrtým typem jsou synergické firmy, které se snaží vyvážit řešení výše zmíněných problémů a zároveň zachovat ziskovost firmy. Navíc se snaží o uspokojení zájmu všech svých stakeholderů. Posledním typem je typ holistický. Takové firmy se snaží jednat v souladu s CSR ve všech případech a vzhledem ke všem stakeholderům (Marrewijk 2003: 101–103).

3.1. Pozitiva a kritika CSR

Je potřeba si uvědomit, že primárním cílem každé, nejen nadnárodní, firmy, je zisk. Veškeré aktivity v rámci CSR se tedy firmě musí vyplatit, ačkoliv nemusí jít vždy nutně o zisky ekonomické. Aktivity v rámci CSR jsou totiž pro firmu jednoznačně pozitivní. Veřejnost od firmy očekává jistou míru zodpovědného chování, čím více se tedy firma snaží budovat image odpovědné a etické firmy, tím lepší může získat postavení na trhu a zvýšit svůj zisk. To, jak se firma chová ke svému okolí, navíc nezajímá pouze zákazníky, ale i obchodní partnery, investory nebo potenciální zaměstnance (Pavlík – Bělčík 2010: 19).

Argumenty pro CSR lze rozdělit do tří kategorií. Zaprvé jsou to morální důvody, které vychází z všeobecně platných zásad ohledně lidských práv. Vzhledem k tomu, že podniky jsou závislé na společnosti, má společnost právo určitou měrou zasahovat do podnikání. Zadruhé jsou to argumenty racionální, CSR může pro samotné firmy představovat efektivní nástroj v boji s konkurencí, ignorování CSR by mohlo vést ke ztrátě postavení na trhu, zneužívání společenských povinností může navíc vyústit v potrestání. Poslední argumenty jsou ekonomické. CSR funguje jako sjednocující prvek podnikání a společenských hodnot momentálně platných v současném diskurzu. Ignorováním těchto hodnot může firma riskovat finanční ztráty spojené s pokutami za porušování předpisů a podobně (Kuldová 2010: 32–35).

Pro firmy ovšem nejsou důležité pouze hmotné zisky v podobě majetku, ale i nehmotné zisky, například lidský kapitál, hodnota značky nebo reputace. V současnosti se navíc hovoří o tzv. politickém spotřebiteli, který může na negativní jednání firmy reagovat bojkotem jejího zboží (Dytrt 2006: 115–116). Jak dokazují mnohé výzkumy trhu⁷, zákazníci jsou ochotni platit vyšší cenu za výrobky, které jsou vyrobeny v souladu s etickým chováním firmy (Krymláková 2009: 89).

Z těchto argumentů plyne, že CSR je pro firmy jistě přínosná. Na druhou stranu přijetí tohoto konceptu nemusí znamenat okamžité výhody. Naopak CSR přináší pro firmu spíše výhody dlouhodobé (Pavlík – Bělčík 2010: 30). Například zavedení nákladné ekologické technologie se může zpočátku jevit jako nadbytečný výdaj v rozpočtu firmy, z dlouhodobého hlediska ale může firmě snížit náklady na likvidaci odpadu a tím se firmě vrací původní investice.

⁷ Například výzkum Michaela J. Hiscoxe, který dokazuje, že zákazníci kupovali raději dražší zboží, ke kterému byl připojen certifikát, že bylo zboží vyrobeno v etických podmínkách, než levnější zboží bez certifikátu (Krymláková 2009: 89). Stejně tak roste u spotřebitelů popularita zemědělských produktů s certifikátem fair trade (Butler 2013).

Dodržování společenské odpovědnosti navíc firmě přináší spokojené a loajální zaměstnance. Firma, která vytváří příjemné pracovní prostředí a která motivuje své zaměstnance, tak výrazně zvyšuje jejich produktivitu a buduje si pozitivní image v očích široké veřejnosti (Kunz 2012: 34; Pavlík – Bělčík 2010: 31).

Koncept společenské odpovědnosti firem se setkává i s kritikou. Jedním z kritiků je i ekonom Milton Friedman, který považuje společenskou odpovědnost za překážku svobodného podnikání. Již v roce 1970 publikuje svůj článek, kde tvrdí, že jedinou odpovědností firmy je zisk. Zapojení do společensky prospěšných aktivit firmu pouze odvádí od splnění jejího hlavního cíle, kterým je zvyšování zisku. Podle Friedmana není správné požadovat od podniků něco navíc, protože už jen vytvářením zisku a prosperitou (tedy i produkcí zboží) přispívají ke společenskému blahobytu (Friedman 1970). Dalším kritikem je například profesor Robert Reich, který je proti zvyšující se angažovanosti v aktivitách CSR. Podle něj by firmy od tohoto konceptu měly upustit, protože de facto suplují funkce, které by měl zastávat výhradně stát (Kunz 2012: 41).

Ještě dále jde ve své kritice Ann Bernstein, která tvrdí, že korporace nejsou instituce založené z morálních důvodů. Jejich jediným cílem je produkovat zboží/služby a nikoliv prosazovat ve světě morální zásady. Marina Ottaway, která hovoří konkrétně o korporacích soustředících se na těžbu ropy, zastává podobný názor. Argumentuje tím, že korporace nejsou silné a významné proto, že by byly oddané zásadám demokracie a lidských práv, ale proto, že se naplno a efektivně věnují těžbě a distribuci ropy (Pegg 2003: 8).

3.2. Nadnárodní korporace a společenská odpovědnost

V mezinárodním prostředí vzniklo několik iniciativ prosazujících společenskou odpovědnost a etické chování. Tyto iniciativy vznikají v rámci některých mezinárodních institucí, v rámci nevládních organizací nebo různých sdružení. Mezi nejvýznamnější iniciativy patří například Směrnice

OECD pro nadnárodní společnosti (OECD Guidelines for Multinational Enterprises)⁸, The Caux Round Table⁹, International Business Leaders Forum¹⁰, Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)¹¹, Global Reporting Initiative¹² a v neposlední řadě iniciativa Organizace spojených národů z roku 2000 nazvaná Globální dohoda (Global Compact).

Globální dohoda navazovala na Světové ekonomické fórum pořádané v roce 1999, na kterém bývalý generální tajemník OSN Kofi Annan vyzval nadnárodní korporace, aby spolupracovaly s OSN a nevládními organizacemi v oblasti podpory sociálních principů a ochrany životního prostředí (Makariusová 2010: 114). Tato dohoda vymezuje deset základních principů z oblasti lidských práv, pracovní síly, životního prostředí a principy antikorupční (UN Global Compact 2013). Tuto dohodu podepsalo již více než 7000 firem z celého světa¹³. Nevýhodou Globální dohody je fakt, že funguje čistě na dobrovolné bázi, korporacím z jejího podpisu neplynou žádné závazné povinnosti (Makariusová 2010: 169).

Na podobu CSR mají vliv i hostující země, ve kterých korporace podnikají. Možnost státu v oblasti regulace korporací je ovšem omezená. Stát může nastavit určité právní předpisy a potrestat jejich porušení, čímž nastavuje základní pravidla chování (Pavlík – Bělčík 2010: 40). Jak ale bylo již dříve zmíněno, některé, především rozvojové, státy mají mnohem méně propracovaný právní systém než vyspělé země. Korporace v takovém

⁸ OECD. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises* (<http://mneguidelines.oecd.org/>, 24. 1. 2014).

⁹ Sdružení vrchních představitelů nadnárodních korporací, kteří se zavázali dodržovat tzv. morální kapitalismus. Caux Round Table (<http://cauxroundtable.org>, 24. 1. 2014).

¹⁰ IBLF (<http://www.iblf.org/>, 24. 1. 2014).

¹¹ ILO (<http://www.ilo.org/>, 24. 1. 2014).

¹² GRI. Global Reporting Initiative (<https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>, 24. 1. 2014).

¹³ UN Global Compact. *UN Global Compact Participants* (<http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>, 24. 1. 2014).

prostředí nemusejí dodržovat tolik předpisů jako při podnikání ve vyspělých zemích, protože jejich činnost nikdo nekontroluje.

Existují nadnárodní korporace, které skutečně dobrovolně plní některé nadstandardní závazky v oblasti CSR, na druhou stranu existuje mnoho těch, které CSR zneužívají a přetvářejí je pouze ve formu marketingu a snaží se o zlepšení své reputace. Veškeré činnosti, které taková firma provádí, mají za cíl pouze větší zisk. Takové firmy aktivity v rámci CSR často veřejně prezentují, vydávají své vlastní výroční zprávy o CSR a prezentují se v nejlepším světle, zatímco zamlčují negativní aspekty svého podnikání (Pavlík – Bělčík 2010: 38; Kuldová 2010: 79).

Z tohoto důvodu patří mezi zásady CSR i zodpovědné reportování. Jedná se o shrnutí a zhodnocení CSR aktivit dané firmy, které je dostupné všem stakeholderům. Reportování CSR má mnoho podob, nejčastějším způsobem je vydávání pravidelných výročních zpráv o CSR aktivitách firmy. Pravidelné výroční zprávy pak přináší komplexní informace o fungování firmy (Kunz 2012: 124–125).

Nejprve se firmy ve svých reportech soustředily na environmentální témata, vzhledem k tomu, že dopad na životní prostředí je nejsnáze měřitelný. V souvislosti s různými skandály ale společnosti začaly do svých reportů zahrnovat i jiná témata. Dodnes nejrozšířenějšími reporty jsou tzv. zprávy o udržitelném rozvoji a zprávy o odpovědnosti podniku. Celkový objem reportů celosvětově roste. V současnosti reportuje o CSR 95% z 250 největších nadnárodních korporací (Kašparová 2013: 60).

Reporty by měly splňovat určitá kritéria, důležité je, aby byly informace uvedené ve výroční zprávě úplné a pravdivé a především ověřitelné. V ideálním případě si nechá firma svůj report ověřit nezávislou třetí stranou (Pavlík – Bělčík 2010: 89).

4. Případová studie – Royal Dutch/Shell

Společnost Royal Dutch/Shell (dále Shell) je globální skupina energetických a ropných společností, která vznikla již v roce 1907 sloučením dvou konkurenčních firem – nizozemské společnosti Royal Dutch Petroleum Company a britské společnosti Shell Transport and Trading. V současné době je hlavním sídlem firmy Shell nizozemské město Haag¹⁴.

Firma Shell působí ve více než 70 zemích v Africe, Evropě, Americe i Asii a zaměstnává více než 85 000 zaměstnanců¹⁵. Shell je v současnosti firmou s největším ročním příjmem, který činil v roce 2013 476,9 miliard dolarů a sedmou firmou s největším ročním ziskem, který činil v roce 2013 27,1 miliard dolarů (Financial Times 2013). Svou činnost Shell soustředí na těžbu ropy a zemního plynu a na výrobu a následnou distribuci energií¹⁶.

4.1. Působení Shell v Nigérii

V Nigérii začal Shell těžit již v roce 1956, tedy ještě před tím, než Nigérie získala nezávislost. Ropa zde byla objevena ve městě Oloibiri, v nigerijském státě Bayelsa (viz příloha č. 1), a to právě společností Shell. Nejvýznamnějším nalezištěm ropy je ale sousední Rivers state, především pak jeho východní část, kde se rozkládá území kmene Ogoni (viz příloha č. 2) (International Crisis Group 2008: 18). Shell má v Nigérii Od roku 1979 svou pobočku Shell Petroleum Development Company of Nigeria (SPDC). Jedná se o joint venture, kde nejvyšší podíl má nigerijský státní podnik Nigerian National Petroleum Corporation (NNPC), který vlastní 55% společnosti. Shell vlastní 30%, zbylých 15% vlastní firmy Total a Agip¹⁷. SPDC zaměstnává v Nigérii

¹⁴ Shell. *About Shell* (<http://www.shell.com/global/aboutshell.html>, 7. 3. 2014).

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

¹⁷ Shell. *Shell Petroleum Development Company of Nigeria* (<http://www.shell.com.ng/aboutshell/our-business/e-and-p/spdc.html>, 7. 3. 2014).

přes 5 000 lidí, většinou přímo z Nigérie, více než polovina zaměstnanců pochází přímo z nigerijské delty (Nwabueze 2010: 30).

Nigérie se brzy stala významným producentem ropy a v roce 1971 vstoupila do Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC)¹⁸. V počátcích vlastnil Shell téměř 90% firmy SPDC, ale jeho podíl postupně klesal v souvislosti s nezávislostí Nigérie, kdy se její trh otevřel i dalším investorům a kdy vzrostl význam státních podniků. Shell tedy v současnosti není jedinou firmou těžící ropu na území Nigérie (Frynas 2000: 158). SPDC ale do současnosti zůstává nejvýznamnější těžební společností a zodpovídá za 40% veškeré těžby ropy na území Nigérie. V současné době se těžba ropy v Nigérii rozšířila nejen do oblastí na pobřeží nigerijské delty, ale Shell těží ropu i na moři (Frynas 1998: 462; Amadi – Abdullah 2012: 62).

Shell se v Nigérii již od počátku svého působení potýkal s odporem místního obyvatelstva z kmene Ogoni, které žije na území velkém přibližně 1000 km² a je tvořeno přibližně 850 000 obyvatel¹⁹. Celý region nigerijské delty se vyznačuje nerozvinutostí, nezaměstnaností, extrémní chudobou a nedostatečnou infrastrukturou (Amadi – Abdullah 2012: 59).

Kmen Ogoni dlouhodobě obviňuje Shell z toho, že svou těžbou ničí jejich region. Ropovody vedoucí přes území Ogoni jsou zastaralé a nekvalitní, což způsobuje časté úniky ropy, kontaminaci půdy i vody. Těžba ropy a spalování plynů podle místního obyvatelstva způsobuje i kyselá deště a různá onemocnění dýchacích cest. Ropovody navíc často vedou přes úrodnou půdu nebo skrze vesnice, čímž místnímu obyvatelstvu znemožňují využívat půdu k zemědělství (International Crisis Group 2008: 2).

Podle zprávy UNDP došlo od roku 1976 do roku 2001 k 6 817 únikům ropy, což odpovídá zhruba 3 milionům barelů ropy. Jen v roce 2012 došlo

¹⁸ OPEC. *Nigeria facts and figures* (http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/167.htm, 7. 3. 2014).

¹⁹ UNPO. *Members: Ogoni* (<http://www.unpo.org/members/7901>, 7. 3. 2014).

k dalším 26 únikům (Aspen Publishers 2012a: 1). Kompletní vyčištění následků těchto úniků by podle odhadu trvalo 25-30 let (UNDP 2006: 76).

Mezi největší úniky ropy na zařízení SPDC patří rok 2001, kdy uniklo zhruba 50 000 barelů ropy nedaleko vesnice Ogbodo (Wisdom 2002), dále v roce 2008 v oblasti kmene Bodo, kde došlo k úniku 120 000 barelů ropy (ČT24 2011) a v roce 2011 v oblasti Bonga, kde došlo k úniku zhruba 40 000 barelů ropy. Zatímco za únik z roku 2008 převzal Shell odpovědnost, únik z roku 2011 označil za sabotáž (Vidal 2011).

50 let těžby a velké množství úniků ropy způsobilo v Nigérii rozsáhlé škody. Velká část obyvatel na území kmene Ogoni pije vodu z kontaminovaných zdrojů. Podzemní i povrchové vody jsou kontaminovány uhlovodíky a vysokým procentem karcinogenů, na některých místech plave v povrchových vodách silná vrstva ropy. Ropa devastuje i místní vegetaci, především rozsáhlé porosty mangrovníků. S únikem ropy bývají spojeny i požáry zařízení, které se rozšiřují do okolí, ničí vegetaci a vytvářejí silnou vrstvu popela, která brání obnově vegetace. To vše postihuje i místní zemědělství a rybolov. Obyvatelstvo je navíc denně vystaveno znečištěnému ovzduší (UNEP 2011a).

Problémy firmy Shell a jejího působení v Nigérii se ale netýkají pouze environmentálních záležitostí. Shell je obviňován z provázanosti s nigerijskou vládou a z porušování lidských práv v komunitách, kde provádí těžbu. Kmen Ogoni se desítky let snaží přinutit Shell, aby začal vyplácet provize z těžby a náhrady za ekologickou devastaci přímo kmenu Ogoni (Nwabueze 2010: 31). Ačkoliv zisky nigerijské vlády z ropy jsou obrovské – v roce 2009 tvořil příjem z ropy 90% celkového externího příjmu Nigérie (Amadi – Abdullah 2012: 57) – nedochází k jejich přerozdělování těm oblastem, ve kterých se ropa těží. Zisky kmene Ogoni tvoří podle odhadů zcela zanedbatelný podíl 0,000007% (Frynas 1998: 463).

V roce 1990 se v jedné z poboček Shellu v Umuechemu konal protest místního obyvatelstva. Demonstranti zabarikádovали okolí tak, aby zadrželi zaměstnance SPDC. Vedení SPDC požádalo představitele státu Rivers o mobilní policejní jednotky, což SPDC odůvodnilo svými obavami z vypuknutí násilí. Protesty ovšem po celou dobu probíhaly klidně a bez násilí. Mobilní policejní jednotka byla i přesto vyslána na místo a bezdůvodně zaútočila na demonstranty slzným plynem. Den nato již policie demonstranty střílela. Podle oficiálního vysvětlení tak policie reagovala poté, co se z místa protestů nevrátili tři z policistů. Během incidentu bylo zabito téměř 80 neozbrojených demonstrantů a zničeny stovky obydlí. Později byla ustanovena vyšetřovací komise, která dospěla k závěru, že demonstranti nebyli ozbrojení a zákrok policie byl neodůvodněný. Nikdo z pachatelů nebyl nikdy obviněn a pozůstalým nebyla vyplacena kompenzace (Human Rights Watch 1999: 112–113).

V reakci na tento incident a po několika neúspěšných pokusech apelovat na nigerijskou vládu nebo vedení Shell vzniká v roce 1990 hnutí Movement for the Survival of Ogoni People (MOSOP)²⁰ v čele s Ken Saro-Wiwem. Toto hnutí vzniklo za účelem vyjádření nesouhlasu s aktivitami SPDC v regionu. Prostřednictvím petic, informačních kampaní a protestů požadovalo hnutí větší rozhodovací pravomoci pro místní autority ohledně rozhodování o těžbě ropy, kompenzaci za poškození přírody a náhradu za uniklé zisky z těžby (International Crisis Group 2008: 3).

Shell tyto požadavky dlouhou dobu ignoroval, což vedlo k radikalizaci obyvatelstva a odtržení se dvou nových hnutí – National Youth Council of Ogoni People (NYCOP) a Ethnic Minorities Rights Organization of Africa (EMIROAF). Tyto radikalizované skupiny se často uchýlovaly k napadání zaměstnanců SPDC, později i k několika únosům, kdy vyžadovaly po SPDC zaplacení výkupného (Nwabueze 2010: 31; Frynas 1998: 463). Aktivitu hnutí

²⁰ MOSOP <http://www.mosop.org/>

MOSOP a především protest, jehož se zúčastnilo téměř 300 000 lidí, nakonec zapříčinily, že se Shell v roce 1993 z oblasti kmene Ogoni částečně stáhl. To ale pouze vyhrotilo situaci mezi MOSOP a nigerijskou vládou (UNPO 2008; Nwabueze 2010: 31).

Shell se do oblasti zanedlouho vrátil a od státu si vyžádal vojenskou ochranu. Ta měla pravomoc v případě potřeby zasáhnout proti demonstrantům, a to včetně použití síly. Během jednoho z protestů v květnu roku 1994 byli zabití čtyři představitelé kmene Ogoni, údajně davem mladých demonstrantů. Ken Saro-Wiwa byl spolu s dalšími 15 členy MOSOP zatčen a obviněn z podílu na těchto vraždách. Ve vazbě nakonec strávili 8 měsíců, a to bez jakéhokoliv oficiálního obvinění. V únoru roku 1995 vznikl speciální tribunál ustanovený tehdejší vojenskou vládou, který v říjnu odsoudil Ken Saro-Wiwa a dalších 8 členů MOSOP k smrti i přes silný odpor mezinárodního společenství²¹. Všichni byli popraveni v listopadu roku 1995 (International Crisis Group 2008: 3–4; UNPO 2008).

V roce 1996 byl Shell žalován u amerického federálního soudu²² a byl obviněn z toho, že brutální vojenské útoky z roku 1994 proběhly na jeho žádost a z jeho financí. Žalobu vznesl Ken Wiwa, syn popraveného Saro-Wiwy. Po Shellu požadoval vyplacení odškodného za to, že se Shell aktivně podílel na procesu s jeho otcem a zároveň odškodné pro poškozené ogonijské oblasti. Shell se opakovaně snažil smést případ ze stolu a proti veškerým rozsudkům se odvolával (UNPO 2008).

Spor skončil až v roce 2009, kdy se Shell a Ken Wiwa dohodli na mimosoudním vyrovnání ve výši 15,5 milionu dolarů. Tato dohoda přišla pouhý

²¹ V reakci na rozsudek byla Nigérie vyloučena z Commonwealthu. Zpět byla přijata až v roce 1999, kdy v Nigérii převzala moc civilní vláda (BBC 1999).

²² Na základě zákona Alien Tort Statute z roku 1789 umožňují Spojené státy cizincům soudit se u amerických soudů v případě, že se jedná o případ porušování lidských práv, mučení nebo popravu nehledě na to, v jaké zemi se incident odehrál (UNPO 2008).

den před dalším přelíčením, kde měly být odhaleny rozsáhlé detaily o působení Shell v nigerijské deltě. Podle oficiálního vyjádření ale Shell tuto částku považuje za projev solidarity a za vstřícný krok k ukončení dlouholetého sporu. Účast na porušování lidských práv a soudním procesu se Saro-Wiwou stále odmítá (Mouawad 2009).

4.2. Společenská odpovědnost Shell v Nigérii

Mezi největší problém společnosti Shell v Nigérii patří časté úniky ropy. Podle odhadů v oblasti nigerijské delty každoročně unikne množství ropy srovnatelné s množstvím ropy uniklé při havárii tankeru Exxon Valdez (ECCR²³ 2010: 43). Shell si tyto problémy uvědomuje a ve své výroční zprávě vyzdvihuje potřebu se s tímto problémem vyrovnat. Časté úniky ropy nejsou zapříčiněny pouze vadou na zařízeních, ale často k nim dochází ve spojení s krádežemi a sabotážemi. Podle Shell představují krádeže a sabotáže 85% veškerých úniků ropy (Shell 2013a: 22).

Shell často viní z úniků místní obyvatelstvo a tvrdí, že jde o sabotáž. Jedním z důvodů, proč se Shell tak často odvolává na zásah třetí strany, je nedostatečná nigerijská legislativa. Za úniky způsobené sabotážemi Shell nezodpovídá a nemá ani povinnost následky odklidit nebo vyplácet postiženým komunitám náhrady. Ačkoliv k sabotážím na ropovodech dochází, Shell toto obvinění často používá i v momentě, kdy je za únik ropy sám odpovědný (Frynas 1998: 464–465; Frynas 2000: 161). V roce 2012, kdy došlo k 26 únikům, bylo podle Shellu 25 z nich způsobeno sabotážemi (Aspen Publishers 2012a: 1).

²³ The Ecumenical Council for Corporate Responsibility

Shellu je vyčítáno i to, že mezi SPDC a nigerijskou vládou dlouhodobě existují vazby. Někteří bývalí pracovníci SPDC zaujali vysoké vládní pozice²⁴ a většina zisku generovaná těžbou ropy putuje nigerijské vládě, nikoliv místním komunitám (Nwabueze 2010: 30).

Přístup Shellu se ale od 90. let výrazně změnil ve prospěch větší společenské odpovědnosti. Po skandálech z počátku 90. let přijal v roce 1998 novou strategii, kde se zavázal k ustanovení nezávislých auditů a kontrolních mechanismů tak, aby bylo jeho jednání transparentnější. V tomto roce byla ustanovena i speciální komise pro společenskou odpovědnost, se kterou Shell přijal některé principy CSR jako je zdraví a bezpečnost zaměstnanců, environmentální udržitelnost a snížení dopadu těžby, ale i dodržování lidských práv (Human Rights Watch 1999: 167–168).

Zpočátku probíhaly aktivity v rámci CSR jednotlivě a většinou následovaly po konfliktu tak, aby došlo k uklidnění situace. Po incidentu v Umuechemu zde v roce 1990 postavil Shell školu, centrum pro ženy, poštu a postaral se i o rozvody elektřiny. Podle pozorovatelů z Christian Aid ale ani jeden z projektů ve skutečnosti nefunguje. Dalším takovým projektem byla i výstavba nemocnice v oblasti Bodo, kde došlo k ropnému úniku v roce 2008. Tato lokalita tedy sice nemá elektřinu, vodní potrubí, ani infrastrukturu, zato má jednu téměř nefunkční nemocnici (Aaron – Patrick 2013: 348; Christian Aid 2004: 23–24).

Obecně lze říct, že velké množství projektů, které Shell zahájil, je buď nedodělaných, nebo nefunkčních (viz příloha č. 3). Mnoho z nich navíc nebylo konzultováno s místními obyvateli, tudíž nerespektuje potřeby dané komunity. Funkční projekty, zahrnující převážně rozvody pitné vody a rozvody elektřiny,

²⁴ V roce 1992 se generálním ředitelem NNPC stal bývalý zaměstnanec SPDC Edmund Daukoru. V roce 1993 se prezidentem Nigérie stal bývalý manažer SPDC Ernest Shonekan. Stejně tak guvernér státu Rivers Rufus Ada George pracoval před nastoupením do své funkce pro SPDC (Frynas 1998: 472).

se vyskytují buď přímo v zařízeních budovaných pro zaměstnance SPDC, nebo v jejich bezprostřední blízkosti (ECCR 2010: 22–25).

V roce 2006 Shell představil nový koncept spolupráce, do které aktivně zapojuje místní komunity. Vzniklo tzv. Globální memorandum porozumění (GMoU)²⁵, které spojuje nigerijské komunity a SPDC. Tato spolupráce klade důraz na potřeby jednotlivých oblastí, jejichž zástupci ve spolupráci s různými nevládními organizacemi navrhují vlastní projekty, které reflektují potřeby dané komunity. SPDC pak na tyto projekty poskytne potřebné finance. Do konce roku 2011 podepsal Shell dohodu s 27 komunitami a finančně podpořil již 596 projektů v celkové hodnotě 79 milionů dolarů²⁶.

V současnosti se Shell v Nigérii věnuje několika oblastem CSR. Zavazuje se k dodržování principů trvale udržitelného rozvoje regionu, k poskytování zdravotní péče, ke školení vlastních zaměstnanců, ale poskytuje i kvalifikační programy pro mladé, které mají za cíl snížit nezaměstnanost v oblastech těžby ropy. Věnuje se i podpoře místních podnikatelů, se kterými uzavírá různé dodavatelské dohody a v neposlední řadě se věnuje komunikaci s místními komunitami skrze výše zmíněné Globální memorandum o porozumění²⁷.

V oblasti zdravotnictví se Shell věnuje především výstavbě nemocnic a klinik. V roce 2012 byl spuštěn nový projekt mobilních lékařských klinik, které cestují po jednotlivých vesnicích a městech, kde poskytují základní zdravotní péči a vyšetření. Shell financuje nejen výstavbu klinik a nemocnic ale poskytuje i zdravotnické vybavení a léky. Zároveň finančně podporuje organizace, které se snaží zabránit šíření HIV/AIDS a malárie (Olatoye 2009: 402; Shell 2012: 1–2).

²⁵ Global Memorandum of Understanding

²⁶ Shell. *GMoU – Agreements* (<http://www.shell.com.ng/environment-society/shell-in-the-society/gmou.html>, 12. 3. 2014).

²⁷ Shell. *Shell in the community* (<http://www.shell.com.ng/environment-society/shell-in-the-society.html>, 12. 3. 2014).

Do oblasti zdravotní péče spadá i zajištění dodávek pitné vody. Shell se spolu s vládou státu Rivers zavázal vybudovat nové vodovodní potrubí, které bude zásobovat kontaminované oblasti pitnou vodou. Do té doby vozí do nejvíce kontaminovaných oblastí zásoby pitné vody, ty ale nejsou schopny pokrýt veškerou tamní spotřebu (Shell 2013b).

V oblasti vzdělávání poskytuje Shell stipendia jak pro univerzitní studenty, tak pro středoškoláky, a to nejen v Nigérii, ale poskytuje i několik stipendií nigerijským studentům na britských univerzitách. Stipendia jsou omezena na studenty pocházející z oblastí, ve kterých Shell těží (Olatoye 2009: 402). V průměru poskytne Shell 3 500 vysokoškolských a středoškolských stipendií ročně²⁸. Dále Shell buduje školy a také platí učitele. Navíc poskytuje speciální přídatky těm učitelům, kteří vyučují v odlehlých venkovských oblastech, kde je nedostatek školních zařízení a vyučujících (Amadi – Abdullah 2012: 63).

Další prioritou je snížení nezaměstnanosti mladých lidí, což může mít pozitivní přínos i pro Shell. Právě mladí se často stávají členy gangů a ozbrojených jednotek, které se podílejí na ilegálním obchodu s ropou a jsou odpovědní za krádeže a úniky ropy. Shell pořádá různé rekvalifikační programy, kde je možné se naučit práci s počítačem, opravářství, instalatérství, sváření, ale i pekařství, šití, kadeřnictví, krejčovství a výrobu mýdla (Amadi – Abdullah 2012: 63).

Dalším pozitivem je jednoznačně tvorba nových pracovních míst. Kromě 5 000 pracovníků SPDC jde o další desetitisíce pracovních míst, která vznikají v dodavatelských a subdodavatelských firmách a díky projektům, které Shell financuje. Například projekt Gbaram-Ubie, který má zásobovat Nigérii plynem, zaměstnával během vrcholu své stavby kolem 10 000 Nigerijců (Datamonitor 2010: 34; Shell 2012: 1). Shell si zakládá na podpoře lokálních malých a

²⁸ Shell. *Students* (<http://www.shell.com.ng/environment-society/shell-in-the-society/education-programmes/students.html>, 12. 3. 2014).

středních podniků, se kterými uzavírá smlouvy, 68% všech smluv uzavřených v roce 2011 tvořily smlouvy s nigerijskými firmami (Shell 2012: 2).

I přes veškeré pozitivní činnosti Shellu je jeho největším nedostatkem neschopnost zabezpečit ropovody a rychle reagovat na úniky ropy. Například o úniku ropy v oblasti Bodo v roce 2008 se vedení Shell dozvědělo 5. října, ale únik byl zastaven až 7. listopadu. Když v květnu roku 2009 navštívili oblast představitelé Amnesty International, nebyl vidět žádný pokrok, co se týče úklidu následků úniku (Amnesty International 2009: 7–8).

UNEP považuje aktivity SPDC/Shell v otázce úklidu postižených lokalit a jejich navrácení do původního stavu za zcela nedostatečné a nesplňující nejen mezinárodní a nigerijské standardy, ale i standardy, které Shell uplatňuje v ostatních zemích, kde působí (UNEP 2011b: 150). I místní komunity a další organizace působící v oblasti poukazují na neadekvátní reakci firmy Shell. Lokality postižené únikem ropy jsou často ponechány bez povšimnutí, nebo jsou uklizeny jen povrchově, přičemž ropa se dále nachází v podzemních vodách a v půdě (ECCR 2010: 24, Christian Aid 2004: 23).

Snaze Shellu vyčistit poškozené lokality ale často brání i místní komunity, které znemožňují pracovníkům SPDC přístup na pozemky, respektive požadují za povolení vstupu určitý finanční obnos. Navíc podle nigerijského práva není možné v době probíhajícího soudního sporu na místě zasahovat z důvodu manipulace s důkazy. I přesto Shell investuje do odklizení následků úniků ropy obrovské množství peněz (Amnesty International 2009: 66; Datamonitor 2010: 26).

Úspěšné realizaci CSR v Nigérii brání i nedostatek kvalifikovaných pracovníků a specifika daných komunit. To je příčinou velmi pomalé realizace většiny projektů. Veškeré snahy se navíc setkávají s korupcí, přebujelou byrokracií, netransparentností a složitými vztahy mezi SPDC a místními komunitami (Ite 2007: 12).

Výdaje Shellu na CSR se i přesto každoročně zvyšují. Zatímco v roce 2004 činily 32 milionů dolarů, v roce 2008 to bylo již 84 milionů dolarů. SPDC navíc přispívá i do nigerijské organizace Niger Delta Development Commission, kam v roce 2008 přispěl 158,3 milionů dolarů. V roce 2012 to bylo 178,3 milionů dolarů (Aaron – Patrick 2013: 348, Shell 2013a: 22). V porovnání se zisky Shellu jsou ale tyto příspěvky pouhou kapkou v moři. Většina rozvojových programů se navíc soustředí na větší města a opomíjí bažinaté oblasti a odlehlé vesnice (Hennchen 2011: 138).

Sám Shell považuje ekonomické zisky Nigérie z daní a těžby za největší přínos svého působení v Nigérii. Od roku 2008 do roku 2012 byly zisky Nigérie z těžby firmy SPDC 42 miliard dolarů. Jak ale bylo výše zmíněno, toto bohatství není přerozdělováno mezi obyvatelstvo v nigerijské deltě. Podle údajů Světové banky z roku 2010 žije 46% nigerijské populace pod hranicí chudoby²⁹.

I přes veškeré negativní dopady je Shell pro Nigérii zásadním obchodním partnerem a, jak aktivně prezentuje, díky své společenské odpovědnosti přispívá k rozvoji regionů v nigerijské deltě, aktivně se podílí na čištění poškozených oblastí a zavázal se plnit doporučení UNEP (Shell 2013b).

Stále se jedná o největší těžební firmu v zemi, ze které plynou Nigérii největší zisky. Právě její postavení ale vzbuzuje i vlnu negativních reakcí nejen kvůli událostem z 90. let. Na Shell jsou kladeny vysoké nároky ohledně jeho společenské odpovědnosti a předpokládá se, že bude plnit i některé funkce, ve kterých selhává stát, především co se týče přerozdělování zisků z těžby ropy. V tomto ohledu ale může Shell udělat jen velmi málo. Sám upozorňuje, že k tomu, aby mohl efektivně plnit svou společenskou odpovědnost, je potřeba spolupráce s vládou a vytvoření příslušné legislativy (Shell 2013b).

²⁹ World Bank. *Nigeria* (<http://data.worldbank.org/country/nigeria>, 12. 3. 2014).

Budeme-li vycházet z třípilířové struktury CSR, lze říct, že Shell se v Nigérii nejvíce angažuje v sociálním pilíři, konkrétně v jeho externí variantě. Nejvíce projektů je směřováno na podporu rozvoje místních komunit, na zlepšení zdravotní situace, snížení nezaměstnanosti v regionu i na vzdělávání. Ověřování úspěšnosti projektů je ale složité a mnohdy se prokazuje, že dosavadní projekty nejsou dokončené nebo nefungují.

V rámci environmentálního pilíře se Shell soustředí spíše na odklizení následků těžby než na investice do nových technologií. Na mnoha místech vede desítky let staré potrubí, které je ve špatném stavu. Organizace, které nigerijskou deltu navštěvují, navíc poukazují na pomalou reakci Shellu na úniky ropy a na nedostatečné odklizení následků. Environmentální pilíř je tedy slabinou Shell.

Pokud by měl být Shell zařazen do jedné z kategorií podle Marrewijka, spadal by mezi synergické firmy, které se snaží řešit sociální, ekologické i ekonomické problémy, ale zároveň si chtějí uchovat ziskovost. Do této kategorie spadá především díky změně postoje k místnímu obyvatelstvu, které dříve ignoroval, zatímco dnes se snaží o vytvoření spolupráce.

Kromě environmentálního a sociálního pilíře se Shell věnuje i filantropii a přispívá na různé rozvojové projekty, dále je velmi aktivní v oblasti zlepšení zdravotní situace v nigerijské deltě a zaměřuje se i na snížení nezaměstnanosti Nigerijců pomocí podpory různých kvalifikačních kurzů a zaměstnávání nigerijských pracovníků ve svých pobočkách.

4.3. Role Nigérie

Zásadní roli a odpovědnost za situaci v nigerijské deltě tedy nese i nigerijská vláda, ačkoliv většina kmenů viní z devastace přírodního bohatství a nerozvinutosti regionu firmu Shell.

Nigérie se potýká s vysokou mírou korupce, politickou nestabilitou a špatným vládnutím (Nwabueze 2010: 31; Amadi – Abdullah 2012: 57). Korupce v Nigérii je považována za jednu z nejhorších v celé Africe a

odhaduje se, že 70% zisků z ropy je rozkradeno (UNPO 2008). Přítomné korporace ale zneužívají situace a podplácejí nigerijské vůdce na všech úrovních státní správy místo toho, aby se věnovaly řešení problémů s místními komunitami. Toto jednání vedlo k nárůstu nedůvěry obyvatelstva jak vůči přítomným korporacím, tak vůči nigerijské vládě samotné (Ite 2005: 918).

Jak již bylo výše zmíněno, mnoho pracovníků firmy SPDC skončilo na vysokých vládních postech. Nigerijská vláda navíc není schopná prosadit takové zákony a regulace, které by těžbařské firmy přiměly odstranit následky ropných úniků a přijmout opatření k jejich prevenci. Devastace a nerozvinutost nigerijské delty tedy rozhodně není zaviněna pouze firmou Shell, svůj podíl viny nese i nigerijská vláda a státní správa (Ite 2005: 919).

Nigérie vytvořila v minulosti několik projektů, které měly napomoci rozvoji států v nigerijské deltě, mezi ně patří například projekty Niger Delta Development Commission (NDDC) nebo Oil Mineral Producing Areas Development Commission (OMPADEC), většina projektů se ale potýká s problémy jako je nedostatek financí, netransparentnost, korupce a nedostatek pravomocí (Amadi – Abdullah 2012: 59–60). V Nigérii neexistuje ucelený rozvojový plán, který by řešil rozsáhlé problémy. Lékařská zařízení a školy buď nefungují, nebo jsou špatně vybavené. Vláda navíc nespolupracuje s místními komunitami a jejich zástupci (UNPO 2008).

Dalším problémem nigerijské vlády je její nestabilita, která Nigérii provázela až do demokratizace roku 1999. V období od roku 1991 až do roku 1995 se na pozici ministra pro ropné zdroje³⁰ vystřídalo pět různých představitelů. Nicméně tato nestabilita se paradoxně neprojevuje v přístupu vlády k těžbě ropy. Provázanost mezi Shell a nigerijskou státní správou je kontinuální nehledě na to, kdo je v Nigérii zrovna u moci (Frynas 1998: 459–461) a lze ji vysledovat až do současnosti. Současná ministryně pro ropné

³⁰ Minister of Petroleum Resources

zdroje dlouhodobě pracovala pro SPDC a v roce 2006 byla jmenována do představenstva SPDC jako prezidentka pro vnější vztahy³¹.

V posledních letech lze v Nigérii pozorovat snahu vyrovnat se s problémy v nigerijské deltě. V roce 2006 pozvala do oblasti kmene Ogoni program OSN na ochranu životního prostředí (UNEP), aby provedl výzkum rozsahu znečištění a navrhl postup pro obnovu poškozeného území (UNEP 2011b: 26).

Nigerijská vláda rozhodla v roce 2008 nahradit SPDC jakožto operátora ropných koncesí v oblasti Ogoni, tuto roli dočasně převzala pobočka NNPC, tedy firma, jež je součástí joint venture SPDC, ale vláda přislíbila, že bude vybrán nový operátor, do jehož výběru budou moci místní kmeny zasahovat. Nigerijský prezident Yar'Adua tento krok odůvodnil tím, že Shell v oblasti Ogoni ztratil důvěru místního obyvatelstva a jeho přítomnost by nadále podněcovala konflikty (International Crisis Group 2008: 1–6). V roce 2014 navíc nigerijský soud nařídil Shellu zaplatit komunitě Ogoni odškodnění ve výši 80 miliard naira (AllAfrica 2014).

Soudy v Nigérii ale i v současnosti často upřednostňují zisky z ropy nad právy jednotlivců a nad environmentální udržitelnost. Pro žalující stranu je navíc těžké prokázat, že se v případě úniků ropy jedná o zavinění ze strany SPDC, protože Nigérie nemá žádné nezávislé pozorovatele a agentury, které by monitorovaly jak stav potrubí, míru znečištění, tak poškozená místa (Amnesty International 2009: 75).

³¹ FEDERAL REPUBLIC OF NIGERIA (2012). *Ministry of Petroleum Resources* (<http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-06-51/executive-branch/104-federal-ministry-of-petroleum-resources/184-ministry-of-petroleum-resources?showall=1&limitstart=>, 30. 3. 2014)

5. Případová studie - BP

BP je nadnárodní společností se sídlem v Londýně, která se zabývá těžbou, zpracováním a distribucí ropy a zemního plynu. Vznikla v roce 1909 pod názvem Anglo-Persian Oil Company. Během 20. století došlo ke sloučení s několika dalšími těžebními společnostmi³² a k několika změnám názvu firmy. Od roku 1954 firma vystupovala pod názvem BP, které bylo zkratkou pro British Petroleum³³.

K výrazné změně dochází po roce 2000, po připojení posledních dvou firem ARCO a Castrol. Firma si sice ponechala stejný název, zkratka BP má ale nově symbolizovat „Beyond Petroleum“ (více než ropa), což souvisí s celkovou strategií firmy orientovat se na všechny druhy energie, včetně energií z obnovitelných zdrojů. BP se od té doby prezentuje jako firma, která si uvědomuje environmentální důsledky těžby a produkce energií a která se snaží tyto důsledky minimalizovat³⁴. S touto změnou souvisí i změna loga na tři překrývající se obrysy slunce v zelené, žluté a bílé barvě³⁵.

Společnost BP je pátou nejlepší firmou s největším ročním příjmem, který činil v roce 2013 383,4 miliard dolarů, a třetí nejlepší těžební firmou po společnostech Shell a ExxonMobil. Její zisk za rok 2013 byl 11, 8 miliard dolarů (Financial Times 2013). Zaměstnává přes 85 000 zaměstnanců ve více než 80 zemích světa³⁶.

³² Amoco, ARCO, Sohio, Castrol a Aral

³³ BP. *About BP* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp.html>, 19. 3. 2014).

³⁴ BP. *New millennium* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/our-history/history-of-bp/new-millennium.html>, 19. 3. 2014).

³⁵ BP. *BP brand and logo* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/our-history/history-of-bp/special-subject-histories/bp-brand-and-logo.html>, 19. 3. 2014).

³⁶ BP. *BP at glance* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/bp-at-a-glance.html>, 19. 3. 2014).

5.1. Působení BP v USA

BP má v USA svou dceřinou pobočku BP America sídlící v Houstonu v Texasu. BP je společností, která ve Spojených státech investuje nejvíce peněz ze všech zde působících firem produkujících energie. Patří mezi nejvýznamnější zahraniční investory. Zároveň jsou Spojené státy nejvýznamnějším působištěm pro společnost BP, aktivity v USA tvoří zhruba 40% veškerého zisku BP. Ve Spojených státech BP zaměstnává přes 20 000 zaměstnanců. Dvě nejdůležitější oblasti těžby se nacházejí na Aljašce a v Mexickém zálivu, kde je BP nejvýznamnějším producentem ropy a zemního plynu ze všech zde působících společností (BP 2013: 3).

BP je dlouhodobě obviňováno ze znečišťování životního prostředí a snižování nákladů na bezpečnost práce a zaměstnanců, zatímco samo sebe prezentuje jako firmu, která je společensky odpovědná. Havárie na vrtu Macondo v Mexickém zálivu odhalila negativní rysy společenské kultury BP, která dlouhodobě zanedbává bezpečnost zaměstnanců a environmentální standardy. Kromě toho firma ignoruje své vlastní vnitřní předpisy a snaží se ušetřit na starých technologiích. V momentě, kdy se při práci objeví problém, nebo riziko, není vedení BP ochotné pozastavit práci (Cherry – Sneirson 2011: 984–995).

Havárii v Mexickém zálivu předcházelo několik událostí, které naznačily problémy uvnitř fungování BP. V roce 2002 bylo BP obžalováno státem Kalifornie ze zfalšování inspekční zprávy, soud falšování prokázal a uložil BP pokutu ve výši 100 milionů dolarů (Cherry – Sneirson 2011: 995).

V roce 2005 došlo v Texas City v Texasu k explozi rafinérie BP. Tato exploze zabila 15 zaměstnanců BP a další stovky zranila. Vyšetřování prokázalo, že za explozi mohlo nedodržení bezpečnostních předpisů, kdy vedení BP zrušilo povinnou údržbu zařízení z důvodu, že byla příliš nákladná, a to i přesto, že zde již dříve došlo k několika incidentům, při kterých byli

zranění zaměstnanci BP (National Commission³⁷ 2011: 220–221). V roce 2005 došlo i k narušení jedné z plošin v Mexickém zálivu. Původně byl za příčinu označen hurikán Katrina, pozdější vyšetřování ale ukázalo, že příčinou byl technický problém, nikoliv hurikán (Cherry – Sneirson 2011: 996).

V roce 2006 byl zjištěn únik ropy ze zkorodovaného potrubí nedaleko Prudhoe Bay na Aljašce. Ropa zasáhla okolní tundry a narušila místní ekosystém. Úniky pokračovaly i přesto, že došlo k výměně části vadného potrubí a i přes instalaci nového detekčního systému. Vyšetřování prokázalo, že potrubí nebylo udržováno minimálně deset let, a to následkem vnitřního nařízení, které z ekonomických důvodů nařizovalo používat staré vybavení jak nejdéle to půjde (Cherry – Sneirson 2011: 996–997; National Commission 2011: 222). Na stejném potrubí došlo v roce 2012 k několika dalším menším únikům (Aspen Publishers 2012b: 3).

Další menší incidenty se odehrály i v roce 2008, kdy došlo k prasknutí vedlejšího potrubí na plošině Atlantis a k následnému úniku menšího množství ropy do moře. V roce 2009 a 2011 došlo k několika menším únikům ropy v oblasti Lisburne na Aljašce (Cherry – Sneirson 2011: 998; The Telegraph 2012).

Mezi největší selhání BP ale patří jednoznačně incident, ke kterému došlo v dubnu roku 2010 v Mexickém zálivu. BP mělo zahájit těžbu ropy z ropného vrtu Macondo, vzdáleného přes 60 kilometrů od pobřeží Louisiany a nacházejícího se v hloubce asi 1 600 metrů (viz příloha č. 4). Těžba z takové hloubky je přitom velmi problematická a riskantní (Marketline 2012: 5).

Výzkumné práce na vrtu Macondo provázely škrty v rozpočtu podobně jako u předchozích havárií na zařízeních společnosti BP. Některá rozhodnutí

³⁷ Celým názvem The National Commission on the BP Deepwater Horizon Oil Spill and Offshore Drilling

byla navíc přijata i přes varování pracovníků BP a subdodavatelů (Cherry – Sneirson 2011: 998).

20. dubna probíhaly na plovoucí plošině Deepwater Horizon finální přípravy na dočasné opuštění vrtu Macondo před samotným zahájením těžby³⁸. Během snahy vrt uzavřít vrstvou betonu ale došlo k neočekávané explozi, při které zahynulo 11 pracovníků plošiny, dalších 17 bylo zraněno. Zbytek posádky se podařilo včas evakuovat. O dva dny později, 22. dubna, se plošina potopila (Marketline 2012: 5; Mobus 2012: 41–44).

Pro případ výbuchu byl kolem vrtu instalován bezpečnostní uzávěr, který měl být v případě havárie okamžitě uzavřen. Pracovníci na plošině se pokusili tento systém spustit, ten ale nereagoval a vrt se tak nepodařilo uzavřít. Jak ukázalo pozdější vyšetřování, systém měl nízkou baterii a vadné elektromagnetické součástky (Mobus 2012: 44).

Ropa začala z vrtu volně unikat do moře. Podle odhadů se jednalo o únik více než 50 000 barelů ropy denně a ropná skvrna, která se vytvořila na hladině, dosáhla velikosti téměř 10 000km² a postupem času zasáhla pobřeží Louisiany. Celkový počet uniklé ropy byl stanoven na 4,9 milionu barelů, což dělá z výbuchu plošiny Deepwater Horizon nejhorší námořní ropnou katastrofu, která předčila i havárii tankeru Exxon Valdez³⁹ z roku 1989 (Norse – Amos 2010: 11059).

Ropný vrt, ze kterého unikala ropa, se BP podařilo zabezpečit pomocí provizorního poklopu až 15. července, tedy 85 dní po výbuchu. BP se opakovaně snažilo únik zastavit pomocí zadržovacího kontejneru, speciální směsi bahna nebo připojením provizorního potrubí, které mělo ropu

³⁸ Práci prováděla firma Halliburton, kterou si BP najalo pro zajištění vrtu a plošina patřila americké firmě Transocean (Mobus 2012: 39).

³⁹ Exxon Valdez byl ropný tanker společnosti Exxon Mobil, který ztroskotal v roce 1989 u v zálivu Prince Williama na Aljašce. Při havárii došlo k úniku převážené ropy v objemu zhruba 300 000 barelů (The New York Times 2010).

odčerpávat, žádná z těchto variant ale nebyla úspěšná. Definitivně byl vrt zabezpečen a prohlášen za uzavřený 19. září (Cherry – Sneirson 2011: 990; ČT 24 2010).

Ropná skvrna způsobila poškození námořního ekosystému a také citlivého ekosystému na pobřeží americké Louisiany, které je bohaté na řadu ohrožených druhů zvířat. U břehů Louisiany se navíc nachází líhně mnoha mořských živočichů, jako jsou krevety, ústřice, či krabi. Díky tomu je v Louisianě významný rybolov, a to jak komerční, tak rekreační. Právě firmy angažované v rybolovu utrpěly kvůli úniku ropy největší ztráty, mnoho ryb a mořských živočichů v sobě mělo ještě několik měsíců po úniku nebezpečné látky (Ritchie – Gill – Picou 2011: 32) Podle posledních výzkumů z roku 2014 navíc uniklá ropa způsobuje srdeční vady u velkých mořských predátorů, například u tuňáků (NOAA 2014).

Nejvýznamnější ztráty zaznamenal turistický průmysl, který je ve státech na pobřeží Mexického zálivu významným zdrojem příjmů. Především pro státy Alabama a Florida to znamenalo obrovské finanční ztráty, neboť turismus zde ročně generuje zisky kolem 19 miliard dolarů (Barnshaw a kol. 2012: 136). V roce 2010 došlo k obrovskému úpadku turismu z důvodu obav ze zamořených pláží a zdravotní závadnosti mořských ryb a živočichů, ale také kvůli restrikcím na rekreační plavby a rybaření (Ritchie – Gill – Picou 2011: 33).

V Louisianě je významným příjmem ropný průmysl, ztráty zaznamenaly i firmy na ropný průmysl napojené, což souviselo s dočasným poklesem těžby. Ve všech třech státech došlo k nárůstu nezaměstnanosti, nebo ke snižování příjmů a ke zvýšenému výskytu psychických problémů a depresí spojených s ropnou katastrofou (Barnshaw a kol. 2012: 136). V menší míře měla ropná skvrna vliv na zdraví obyvatel států u Mexického zálivu. Komplikace v podobě dýchacích a trávicích potíží se objevily především u zaměstnanců BP a těch, kteří přišli do přímého styku s ropou, například rybáři nebo lidé podílející se na úklidových pracích (Ritchie – Gill – Picou 2011: 32–33).

5.2. Společenská odpovědnost BP v USA

Společnost BP byla ještě před výbuchem na Deepwater Horizon považována za firmu angažovanou v greenwashingu, díky své propagaci jako zelená firma, která ale ve skutečnosti zatajovala negativní dopady své činnosti. Výše zmíněná kampaň spojená s výměnou loga a prosazováním hesla Více než ropa stála BP přibližně 200 milionů dolarů a je nutno podotknout, že šlo o kampaň velice úspěšnou (Barnshaw a kol. 2012: 137). BP se v ní prezentovalo jako firma, která je ekologická a která se chce posunout od ropy k obnovitelným zdrojům energie a která není tak nezodpovědná jako ostatní ropné společnosti. BP touto kampaní dokázalo oslovit nejen americké spotřebitele, na které byla primárně cílená, ale i média, investory a organizace sledující společenskou odpovědnost firem, které BP hodnotily velmi pozitivně (Cherry – Sneirson 2011: 1000–1008).

Chování BP ale této kampani jednoznačně neodpovídalo. BP lobbovalo u amerického Kongresu, aby autorizoval otevření vrtů v přírodní rezervaci na Aljašce, kde se nachází velké množství chráněných rostlin, zatímco ve stejnou dobu spolupracovalo s organizací, která má na starost zachování a ochranu divoké přírody na Aljašce (Mobus 2012: 37).

Největším problémem BP je ale vnitřní fungování firmy. Za všemi zmíněnými haváriemi a incidenty na zařízeních BP v posledních letech stála nezodpovědnost a nedodržování vnitřních předpisů a snaha ušetřit. BP opakovaně zanedbává vnitřní předpisy a bezpečí zaměstnanců. Navíc se angažuje ve velice riskantní těžbě z hlubokých mořských vrtů (Cherry – Sneirson 2011: 1014–1015).

Bezprostředně po výbuchu ropné plošiny Deepwater Horizon tvrdil ředitel BP Tony Hayward, že dochází k úniku zhruba 1000 barelů ropy denně a celou situaci zlehčoval s tím, že jde o velice skromné množství ropy v porovnání s velikostí oceánu (Cherry – Sneirson 2011: 990).

Když se ukázal pravý rozsah úniku, BP z havárie začalo obviňovat firmu Transocean, která vlastnila ropnou plošinu a Halliburton, která prováděla betonování ropného vrtu. BP se těmito obviněními snažilo snížit svou odpovědnost za způsobené škody a snížit výdaje na odstranění následků (Ritchie – Gill – Picou 2011: 32). Jak ale ukázalo vyšetřování havárie, které prováděla speciálně ustanovená americká komise, hlavní vinu na havárii neslo BP. To zcela vědomě zvolilo levnější variantu betonové směsi, která vykazovala potenciálně nebezpečné vlastnosti, o čemž bylo BP několikrát informováno. Kromě toho byly zjištěny další závady na počítači, který monitoroval vrtné operace a na plošině docházelo k opakovaným výpadkům elektřiny (Cherry – Sneirson 2011: 988–990).

V momentě, kdy se ukázal pravý rozsah úniku, se BP snažilo co nejvíce ropy zadržet. Vzhledem k pomalé reakci BP se podařilo zadržet pouhých 17% unikající ropy. I přes veškeré snahy se nepodařilo zabránit ropě zasáhnout americké pobřeží (Tubb 2010: 70). Dalších zhruba 17% ropy se podařilo dodatečně odčerpát a oddělit od mořské vody, část ropy byla chemicky rozptýlena a část se rozptýlila přirozenou cestou. I přesto bylo v roce 2012 na moři stále zhruba 26% uniklé ropy (Marketline 2012: 5–8).

V červnu roku 2010 se vedení BP dohodlo s americkým Kongresem na vytvoření speciálního fondu Gulf Coast Claims Facility (GCCF), do kterého BP investovalo 20 miliard dolarů, které měly být použity na odklizení ropy a na odškodnění těch, kteří byli únikem ropy poškozeni. Do roku 2014 ale celkové náklady BP na odklizení škod a vyplacení odškodného přesáhly 42 miliard dolarů (Marketline 2012: 8; Reuters 2014).

Firma sice byla tak velké náklady schopná ustát, ale v roce 2010 její zisk poprvé od roku 1992 skončil přes 3 miliardy v mínusu (Financial Times 2011), a to i přesto, že v roce 2010 cena ropy za barel přesáhla 100 dolarů. BP navíc muselo rozprodat svá aktiva i některé své rafinerie a hodnota akcií BP na burze v dubnu 2010 prudce klesla. V červenci roku 2010 odstoupil z postu

ředitele firmy Tony Hayward, který byl pro své výroky vnímán veřejností velmi negativně (Daily Mail 2011).

BP se ve svých reportech o Deepwater Horizon snažilo očistit své jméno navzdory své neschopnosti dostat únik ropy rychle pod kontrolu. Ve svých prohlášeních se BP staví do role oběti, do role toho, kdo byl schopný přežít tragickou situaci a tvrdí, že jej pomohlo změnit. Zkušenost z Deepwater Horizon podle slov BP přispěje k lepší budoucnosti firmy. BP se tak snaží tuto havárii co nejrychleji nechat za sebou a zaměřuje pozornost na budoucnost. Zároveň se snaží vyzdvihnout svou snahu přispět ke zlepšení situace v Mexickém zálivu (Breeze 2012: 4–16).

BP se po roce 2010 ve své společenské odpovědnosti zaměřilo především na bezpečnost na pracovišti, která byla firmě nejvíce vyčítána a kterou nyní označuje za svou nejdůležitější prioritu⁴⁰. BP si uvědomilo, jak jeho image po roce 2010 utrpěla, a proto je v jeho vlastním zájmu nové principy dodržovat, a to i z toho důvodu, že je nyní jeho činnost mnohem více monitorována (Marketline 2012: 9) Do jaké míry se BP daří tyto cíle splňovat je diskutabilní, vzhledem k tomu, že v březnu roku 2014 došlo k dalšímu úniku ropy z rafinérie BP na břehu Michiganského jezera (Seba – McAllister 2014).

Mimo bezpečnosti patří mezi hlavní cíl BP i podílení se na obnově Mexického zálivu. BP financovalo některé agentury, které se podílely na čištění pláží. Dodnes spolupracuje a financuje různé agentury, které se starají o obnovení námořního ekosystému, nebo testují ryby určené pro komerční využití na zdravotní nezávadnost (National Commission 2011: 220–221).

Kromě těchto dvou hlavních priorit zahrnují aktivity CSR společnosti BP i finanční dary různým aktérům, kteří nijak nesouvisí s havárií v Mexickém zálivu. Od roku 2006 BP pravidelně přispívá charitám, které podporují vědu a

⁴⁰ BP. *Commitment to Safety* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/bp-worldwide/bp-in-america/commitment-to-safety.html>, 23. 3. 2014).

technické vzdělávání, podporuje charity zaměřené na environmentální otázky, ale i charity poskytující humanitární pomoc. V roce 2012 přesáhla částka věnovaná charitám 200 milionů dolarů. Dalších 35 milionů dolarů věnovalo BP různým nevládním organizacím a přes pět milionů dolarů věnovalo organizacím zaměřeným na vzdělání na Aljašce. BP dále podporuje i některé vybrané univerzitní výzkumy, do kterých investovalo v roce 2012 téměř 100 milionů dolarů (BP 2013: 27–31).

Od roku 2010 až do roku 2016 je BP i oficiálním sponzorem amerického olympijského a paralympijského týmu a přímo sponzoruje některé konkrétní americké sportovce (BP 2013: 32).

Budeme-li vycházet z třípilířové struktury CSR, je jednoznačné, že společnost BP se nejvíce angažuje v environmentálním pilíři. Sama sebe několik let prezentovala jako ekologickou firmu, která klade důraz na environmentální udržitelnost a která hledá alternativní způsoby získávání energií, především z obnovitelných zdrojů. Tato kampaň se BP vyplatila a firma si díky ní dokázala vybudovat pověst „zelené“ firmy. Ještě před havárií na plošině Deepwater Horizon se ale prokázalo, že BP výrazně zanedbává vnitřní předpisy a bezpečnost na pracovišti, kvůli kterým došlo k několika menším únikům ropy a k výbuchu rafinerie v Texasu. Největší nedostatky má tedy BP jednoznačně v sociálním pilíři, konkrétně v jeho interní podobě. Zatímco v externím sociálním pilíři se BP aktivně angažuje, interní sociální pilíř v podobě bezpečnosti zaměstnanců zanedbává. BP bylo vyčítáno i to, že se angažuje v těžbě ropy z podmořských vrtů, které se nacházejí ve veliké hloubce, z nichž je těžba velmi riskantní. To je zcela v rozporu s kampaní o environmentálně zodpovědné firmě.

Pokud by měla být firma BP zařazena do některé z Marrewijkových kategorií stupně angažovanosti firmy v rámci CSR, spadala by mezi firmy orientované na zisk. BP se angažuje pouze v momentě, kdy je to pro firmu ekonomicky výhodné. Investuje tedy do kampaní tak, aby zlepšila svou image na trhu, ale zároveň se snaží snížit náklady na minimum i za cenu

potenciálního rizika a ohrožení zdraví a bezpečnosti svých vlastních zaměstnanců. Na příkladu z Aljašky lze vidět, že firma BP odmítá investovat do nákupu nového vybavení, které by snížilo ekologické dopady těžby a je ochotna použít levnější betonovací směsi i za cenu obrovského rizika.

Co se týče samotného výbuchu na ropné plošině Deepwater Horizon, firma vynaložila obrovské finanční prostředky na odklizení škod, což je ale do velké míry dáno tlakem Spojených států (viz dále). Bezprostředně po havárii ředitel BP zlehčoval situaci a udával nepravdivé údaje o množství unikající ropy. BP navíc dlouho trvalo zastavit únik ropy.

Po roce 2010 lze sledovat posun v CSR směrem k sociálnímu pilíři, což souvisí s příčinami havárie na Deepwater Horizon, kde byla prokázána hrubá nedbalost vedení BP. Aktivní zůstává BP i v environmentálním sektoru, nadále přispívá organizacím na obnovu Mexického zálivu a dále se věnuje i filantropii.

5.3. Role USA

Spojené státy se aktivně podílely na odklizení škod. Prezident Barack Obama označil havárii v Mexickém zálivu za hlavní prioritu a sám několikrát navštívil znečištěné oblasti v Louisianě a na Floridě (The White House 2010).

21. května 2010 prezident Obama rozhodl o vytvoření speciální komise, která se měla zabývat havárií na Deepwater Horizon. Jejím úkolem bylo vyšetřit příčiny výbuchu, zjistit rozsah škod, dopady na životní prostředí a na zdraví amerických občanů a dopady ekonomické. Dále měla navrhnout další postup a případnou změnu legislativy tak, aby se zabránilo podobným situacím (Obama 2010).

Již po havárii tankeru Exxon Valdez přijaly Spojené státy opatření ohledně ropných havárií. Zákon z roku 1990 tzv. Oil Pollution Act povazuje společnosti zodpovědné za ropné úniky zaplatit až 75 milionů dolarů v závislosti na závažnosti havárie. Po Deepwater Horizon se ale tato částka ukázala jako naprosto nedostatečná. Uvedený zákon se ale týká pouze těch úniků, které

nebyly výsledkem porušení nebo zanedbání předpisů, nebo výsledkem kriminální činnosti (Cherry – Sneirson 2011: 993).

Spojené státy vysoudily na firmě BP 4,5 miliardy dolarů, což je vůbec nejvyšší pokuta, kterou kdy ve Spojených státech musela zaplatit soukromá společnost. BP bylo shledáno odpovědné za smrt 11 pracovníků na plošině Deepwater Horizon. Tři bývalí zaměstnanci BP navíc čelí samostatným obviněním z toho, že jsou přímo zodpovědní za únik ropy (Huffington Post 2012).

V roce 2012 navíc americká Agentura pro ochranu životního prostředí⁴¹ (EPA) zakázala BP ucházet se o státní zakázky. Důvodem tohoto zákazu byl podle EPA nedostatek podnikatelské integrity a lživé výpovědi představitelů BP. Tento zákaz platil až do března roku 2014, kdy EPA rozhodla o jeho zrušení pod podmínkou, že bude EPA každý rok v BP provádět nezávislé audity. Jen několik dní nato se BP účastnilo aukce, ve které nakoupilo dalších 24 průzkumných oblastí v Mexickém zálivu (Reuters 2014; Reed 2014).

Spojené státy se ve vysoké míře podílely i na odklizení následků ropné skvrny. Zapojilo se velké množství amerických agentur a organizací, také americká armáda, které se buď aktivně podílely na úklidu, monitorovaly situaci, dohlížely na činnost BP, sbíraly data a informovaly Kongres. Další organizace se podílely na obnovení ekosystému a záchraně postižených zvířat. Zapojily se i některé agentury, které poskytovaly výhodnější půjčky pro podnikatele, jejichž podnikání bylo zasaženo ropným únikem (The White House 2010).

Státy Alabama i Louisiana navíc disponují krizovým plánem jak postupovat v případě ropné havárie. Tento plán zahrnuje širokou síť dobrovolníků i profesionálních jednotek, které jsou a byly v případě úniků ropy k dispozici (Tubb 2010: 70).

⁴¹ United States Environmental Protection Agency

Pro Spojené státy se havárie Deepwater Horizon stala hlavní prioritou. Do odklizení škod se zapojilo velké množství amerických organizací včetně armády. Sám prezident Obama několikrát navštívil postižené oblasti a určil Mexický záliv za svou hlavní prioritu. Spojené státy mají navíc k dispozici rozsáhlé mechanismy, jak se vypořádat s úniky ropy na svém území, od různých specializovaných agentur až po propracovanou legislativu a rovněž i právní systém, který umožňuje firmy odpovědné za úniky potrestat.

6. Závěr

Cílem práce bylo analyzovat společenskou odpovědnost firmy Shell v Nigérii a firmy BP ve Spojených státech. Z analýzy vyplynulo, že obě firmy se věnují aktivitám nad rámec podnikání, obě do určité míry tyto aktivity plní, ale zároveň se u obou firem setkáváme s několika nedostatky.

Shell se prezentuje především svými projekty v nerozvinutých komunitách Nigérie, kde staví školy, zdravotní zařízení nebo vodovody. Většina projektů ale ve skutečnosti nefunguje. Školy a nemocnice sice byly postaveny, postrádají ovšem personál, který by je obsluhoval. Lze ale vyzdvihnout snahu Shell v posledních letech, kdy se rozhodl spolupracovat blíže s místními komunitami, spíše než s nigerijskou vládou. Tyto projekty mají potenciál být úspěšné, protože umožňují konkrétním oblastem rozhodovat o tom, které projekty by měly být realizovány a reflektují tak potřeby dané oblasti.

Velké nedostatky má Shell i v oblasti odklizení ropných skvrn a obnově postižených oblastí. Jeho reakce jsou mnohdy velmi pomalé a vedení často přičítá ropné úniky sabotážím a kriminální činnosti. Ačkoliv tyto problémy v Nigérii reálně existují, je problematické ověřit, kdy se jedná o sabotáž a kdy je na vině firma Shell. Jak je v práci naznačeno, mnohdy se Shell těmito důvody snaží zbavit se odpovědnosti za odstranění následků ropných úniků.

U společnosti BP se setkáváme s problémem greenwashingu, kdy se firma dlouhodobě prezentovala jako ekologicky zodpovědná a ve stejnou dobu lobbovala za povolení těžby v chráněné oblasti a zároveň se angažuje v podmořské těžbě ropy, která je velice riskantní. Dlouhodobě má problémy s unikající ropou na území Spojených států, často vinou neochoty společnosti investovat do výměny zkorodovaného potrubí nebo odkládat důležité pravidelné kontroly zařízení.

Dalším problémem, který vedl i k samotné havárii na plošině Deepwater Horizon, je problematika bezpečnosti práce a zaměstnanců. Ačkoliv se firma ve své společenské odpovědnosti zaměřuje na bezpečnost na pracovišti, tuto

složku BP jednoznačně nesplňuje, což ukazují i menší úniky ropy po roce 2010. Po tomto roce přitom společnost BP označila bezpečnost práce a zaměstnanců za svou hlavní prioritu. BP často ignorovalo upozornění svých vlastních zaměstnanců na technické problémy a odmítalo investovat do pravidelných kontrol.

U obou firem se tedy setkáváme se zásadními nedostatky v jejich společenské odpovědnosti. Zatímco u Shell jde spíše o nedostatky v environmentálním pilíři, u firmy BP jde jednoznačně o pilíř sociální.

Druhým cílem práce bylo potvrzení nebo vyvrácení teze, že větší společenskou odpovědnost bude mít firma působící v rozvinuté zemi, tedy v případě této práce firma BP. Porovnáme-li oba analyzované případy, lze říci, že v daných situacích (tedy v reakci na úniky ropy) je jednoznačně odpovědnější firma BP ve Spojených státech. Pro potvrzení/vyvrácení teze byla stanovena následující kritéria:

Prvním kritériem byla reakce na daný problém. Obě firmy se potýkají s úniky ropy opakovaně, nigerijská oblast Ogoni je ale kontaminována ropou prakticky již od doby, kdy zde započala těžba. Shell některé dílčí úniky sice řešil, ale celková situace je stále špatná, jak naznačil výzkum UNEP provedený v oblasti v roce 2006. Na druhou stranu BP v Mexickém zálivu započalo s odklizením škod relativně brzy od havárie plošiny. BP se podařilo část ropy zadržet, část oddělit a část spálit. Reakce BP byla přesto vyhodnocena jako pomalá, zpočátku firma navíc podcenila rozsah úniku. Faktem ale zůstává, že většinu ropy se podařilo odklidit a firma vynaložila velké množství financí na odklizení škod a odškodnění těch, kdo byli únikem ropy zasaženi.

Součástí prvního kritéria je i dlouhodobá strategie společenské odpovědnosti, která má zamezit opakování úniků ropy a aktivity vyvinuté pro obnovení poškozených oblastí. Shell se ve svých reportech tomuto tématu příliš nevěnuje, nicméně lze sledovat posun ve společenské odpovědnosti

směrem k větší spolupráci s místním obyvatelstvem, které Shell až donedávna ignoroval. Shell se snaží podporovat rozvoj lokálních komunit pomocí přímé spolupráce s lokálními zástupci, klade důraz na podporu domácích dodavatelů a subdodavatelů a snaží se především o distribuci pitné vody do kontaminovaných oblastí. Na druhou stranu příliš neinvestuje do údržby a výměny potrubí, které vede přes území kmene Ogoni. Celkově lze říct, že Shell přispívá k rozvoji v nigerijské deltě, zůstává ale otázkou, zda přispívá dostatečně.

BP se po roce 2010 ve své společenské odpovědnosti zaměřilo především na bezpečnost, jejíž nezajištění již dříve zapříčinilo většinu úniků ropy a havárií. Zatím není možné určit, zda se ve vnitřním fungování BP něco skutečně změnilo. Vzhledem k dalšímu menšímu úniku ropy do Michiganského jezera v březnu roku 2014 je ale možné, že bezpečnost práce je v BP stále problémem. Celkový přístup firmy BP ke společenské odpovědnosti je dlouhodobě kritizován, především díky zmíněnému greenwashingu. Rozvoji, respektive obnově Mexického zálivu BP sice přispívá, ale je otázkou, do jaké míry jde o dobrovolnou činnost firmy a do jaké míry jde jen o snahu znovu si zlepšit image na trhu.

Druhé kritérium se zaměřuje na reakci daného státu, ve kterém firma působí. Toto kritérium se ukázalo jako zcela zásadní pro podobu společenské odpovědnosti. Většinu vysokého HDP Nigérie tvoří příjmy z ropy a ropného průmyslu. Přesto se jedná o zemi, kde téměř polovina obyvatelstva žije pod hranicí chudoby. V Nigérii nedochází k přerozdělování zisků, jedná se o jednu z nejvíce zkorumpovaných zemí v Africe a zisky z ropy končí v rukou několika málo lidí. Nigérie navíc nedisponuje žádnými kontrolními mechanismy, například agenturami, které by monitorovaly situaci v oblastech těžby a které by prováděly nezávislé audity v případě úniků ropy. Shell sám kritizuje nedostatečnou nigerijskou legislativu, která by firmě usnadnila spolupráci s místním obyvatelstvem a její snahy o zlepšení situace v nigerijské deltě. V posledních letech se Nigérie nicméně snaží o zlepšení situace a vytváří

některé vládní agentury, které by koordinovaly rozvoj v nigerijské deltě, zatím se ale tyto agentury setkávají s podobnými problémy jako Nigérie samotná – s korupcí, přebujelou administrativou a nedostatkem financí.

Spojené státy naopak hrály důležitou roli při obnově Mexického zálivu. Prezident Barack Obama inicioval vznik dvacetimiliardového fondu a americké soudy uložily BP pokutu ve výši 4,5 miliard dolarů. Do odklizení následků ropného úniku se navíc zapojily různé americké agentury i armáda. V oblasti Mexického zálivu působí velké množství agentur, které monitorují stav životního prostředí a námořního ekosystému, včetně testování zdravotní nezávadnosti u komerčně využívaných mořských živočichů. Spojené státy navíc přijaly několik zákonů, které umožňují potrestat firmy odpovědné za úniky ropy, především v návaznosti na havárii ropného tankeru Exxon Valdez.

Na základě těchto kritérií lze říct, že větší společenskou odpovědnost vzhledem ke konkrétním zemím a událostem skutečně má firma v rozvinuté zemi, tedy BP ve Spojených státech. Je ale třeba zdůraznit, že nejde jen o samotnou vůli firmy, ale do velké míry zde hraje roli právě to, v jakém státě firma působí. Pokud by existovala větší spolupráce mezi Shell a Nigérií, celková situace v nigerijské deltě by se zcela jistě zlepšila. Obě firmy do společenské odpovědnosti investují, stejně tak se ale obě setkávají s kritikou, že by, vzhledem ke svým ziskům, mohly do společenské odpovědnosti investovat mnohem více.

Seznam literatury a pramenů

Literatura:

AARON, Kiikpoye K. – PATRICK, John M. (2013). Corporate social responsibility patterns and conflicts in Nigeria's oil-rich region. *International Area Studies Review*, Vol. 16, No. 4, s. 341–356.

AMADI, Bede O. – ABDULLAH, Haslinda (2012). Poverty Alleviation through Corporate Social Responsibility in Niger Delta, Nigeria. *Asian Social Science*, Vol. 8, No. 4, s. 57–65.

BARNSHAW, John a kol. (2012). Crisis in the Gulf of Mexico: Discourse, Policy and Governance in Postcatastrophe Environments. *Journal of Applied Science*, Vol. 6, No. 2, s. 133–148.

BLAŽEK, Tomáš (2005). Liberalismus. In: PŠEJA, Pavel eds., *Přehled teorií mezinárodních vztahů* (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 43-61.

BREEZE, Ruth (2012). Legitimation in Corporate Discourse: Oil Corporations After Deepwater Horizon. *Discourse Society*, Vol. 23, No. 1, s. 3–18.

BUTLER, Sarah (2013). Ethical shopping growing in popularity, survey suggests. *The Guardian*. 19. 8. 2013 (<http://www.theguardian.com/business/2013/aug/19/ethical-shopping-growing-popularity-fairtrade>, 21. 1. 2014).

CAROLL, Archie, B. (1999). Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*, Vol. 38, No. 3, s. 268–295.

DUNNING, John M. – LUNDAN, Sarianna M. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy: Second Edition* (Gheltenham: Edward Elgar Publishing Limited).

DYTRT, Zdenek (2006). *Dobré jméno firmy* (Praha: Alfa Publishing).

FRIEDMAN, Milton (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*. 13. 9. 1970 (<http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html>, 24. 1. 2014).

FRYNAS, Jędrzej G. (1998). Political instability and business: focus on Shell in Nigeria. *Third World Quarterly*, Vol. 19, No. 3, s. 457–478.

FRYNAS, Jędrzej G. (2000). Shell in Nigeria: a further contribution. *Third World Quarterly*, Vol. 21, No. 1, s. 157–164.

GEDLU, Mesfin (1998). *Subsaharská Afrika: problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů).

GHERTMAN, Michel (1996). *Nadnárodní společnosti* (Praha: HZ Praha).

GILPIN, Robert (2001). *Global Political Economy: Understanding International Economic Order* (Princeton: Princeton University Press).

HENNCHEN, E. (2011). The role of oil mayors in supporting sustainable peace and development in Nigeria: the case of Royal Dutch Shell. In: PRANDI, Maria – LOZANO, Josep M. eds., *CSR in conflict and post-conflict environments: from risk management to value creation* (Barcelona: School for a Culture of Peace), s. 133–145.

CHERRY, Miriam A. – SNEIRSON, Judd F. (2011). Beyond Profit: Rethinking Corporate Social Responsibility and Greenwashing After the BP Oil Disaster. *Tulane Law Review*, Vol. 85, No. 4, s. 983-1038.

ITE, Uwem E. (2005). Poverty reduction in resource-rich developing countries: What have multinational corporations got to do with it? *Journal of International Development*, Vol. 17, s. 913–929.

ITE, Uwem E. (2007). Changing Times and Strategies: Shell's Contribution to Sustainable Community Development in the Niger Delta, Nigeria. *Sustainable Development*, Vol. 15, No. 1, s. 1–14

KAŠPAROVÁ, Klára (2013). Reportování o společensky odpovědném chování firem. In: KUNZ, Vilém – KAŠPAROVÁ, Klára, *Moderní přístupy ke společenské odpovědnosti firem a CSR reportování* (Praha: Grada Publishing), s. 59–72.

KELLER, Jan. *Nadnárodní společnosti versus stát* (<http://www.responsibility.cz/index.php?id=77>, 28. 3. 2014).

KLEIN, Naomi (2005). *Bez loga* (Praha: Argo/Dokořán).

KRPEC, Oldřich – HODULÁK, Vladan (2011). *Politická ekonomie mezinárodních vztahů* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).

KRYMLÁKOVÁ, Hana (2009). Společenská odpovědnost firmy. In: KRYMLÁKOVÁ, Hana a kol., *Etika a odpovědnost organizace* (Ostrava: VŠB-TU Ostrava), s. 78–101.

KULDOVÁ, Lucie (2010). *Společenská odpovědnost firem: Etické podnikání a sociální odpovědnost v praxi* (Plzeň: Kanina).

KUNZ, Vilém (2012). *Společenská odpovědnost firem* (Praha: Grada Publishing a.s.).

MACLEOD, Sorcha (2008): The United Nations, human rights and transnational corporations: Challenging the international legal order. In: BOEGER, Nina – MURRAY, Rachel – VILLIERS, Charlotte, *Perspectives on Corporate Social Responsibility* (Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc.), s. 64–84.

MAKARIUSOVÁ, Radana (2010). *Transformace světového řádu: Akéři a globální vládnutí* (Plzeň: Aleš Čeněk).

MARREWIJK, Marcel Van (2003). Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion. *Journal of business Ethics*, Vol. 44, No. 2-3, s. 95–105.

MEZŘICKÝ, Václav ed. (2003). *Globalizace* (Praha: Portál).

MOBUS, Janet L. (2012). Corporate Social Responsibility by BP: Revealing or Obscuring Risks? *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 15, No. 2, s. 35–52.

MOUAWAD, Jad (2009). Shell to Pay \$15.5 Million to Settle Nigerian Case. *The New York Times*. 8. 6. 2009 (<http://www.nytimes.com/2009/06/09/business/global/09shell.html>, 12. 3. 2014).

NORSE, Elliot A. – AMOS, John (2010). Impacts, Perception and Policy Implications of the Deepwater Horizon Oil and Gas Disaster. *Environmental Law Institute*. Vol. 40, s. 11058–11073.

NWABUEZE, Uche (2010). Social Responsibility in the Corporate World: Shell's Contribution to Sustainable Community Development in the Niger Delta, Nigeria. *Journal of Global Intelligence&Policy*, Vol. 3, No. 3, s. 30–34.

OATLEY, Thomas (2012). *International Political Economy* (New Jersey: Pearson Education, Inc.).

OBAMA, Barack (2010). *Executive Order 13543: National Commission on the BP Deepwater Horizon Oil Spill and Offshore Drilling* (<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/executive-order-national-commission-bp-deepwater-horizon-oil-spill-and-offshore-dri>, 23. 3. 2014).

OLATOYE, Ojo (2009). Nigeria: CSR as a vehicle for economic development. In: IDOWU, Samuel O. – FILHO, Walter L. eds., *Global Practices of Corporate Social Responsibility* (Berlin: Springer-Verlag), s. 393–434.

PAVLÍK, Marek – BĚLČÍK, Martin a kol. (2010). *Společenská odpovědnost organizace* (Praha: Grada Publishing a.s.).

PEGG, Scott (2003). An Emerging Market for the New Millennium: Transnational Corporations and Human Rights. In: FRYNAS, Jędrzej – PEGG, Scott, *Transnational Corporations and Human Rights* (New York: Palgrave), s. 1–33.

PITHART, Petr (2011). Národní státy v procesu globalizace. In: MEZŘICKÝ, Václav ed., *Perspektivy globalizace* (Praha: Portál), s. 145–167.

PRSKAVCOVÁ, Martina (2008). Společenská odpovědnost firem. In: PRSKAVCOVÁ, Martina – MARŠÍKOVÁ, Kateřina – ŘEHOŘOVÁ, Pavla – ZBRÁNKOVÁ, Magdalena, *Společenská odpovědnost firem, lidský kapitál, rovné příležitosti, a environmentální management s využitím zahraničních zkušeností* (Liberec: Technická univerzita v Liberci), s. 9–46.

REED, Stanley (2014). Ban Lifted, BP Bids \$42 Million to Win Gulf Oil Leases in U.S. Auction. *The New York Times*. 19. 3. 2014 <http://www.nytimes.com/2014/03/20/business/energy-environment/ban-lifted-bp-bids-42-million-to-win-gulf-oil-leases-in-us-auction.html?ref=bpplc>, 23. 3. 2014).

RITCHIE, Liesel A. - GILL, Duane A. - PICOU, Steven J. (2011). The BP Disaster as an Exxon Valdez Rerun. *Contexts*, Vol. 10, No. 3, s. 30–35.

SEBA, Erwin – MCALLISTER, Edward (2014). Oil spills into Lake Michigan from BP refinery. *Reuters*. 25. 3. 2014 (<http://www.reuters.com/article/2014/03/25/us-oil-leak-bp-whiting-idUSBREA2O10P20140325>, 28. 3. 2014).

SCHOLL, Chris (2005). International Capital Flows and Institutions. In: SNARR, Michael T. – SNARR, Neil D. eds., *Introducing Global Issues* (Boulder, Lynne Rienner Publishers Inc.), s. 111–129.

STRANGE, Susan (1996). *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy* (Cambridge: Cambridge University Press).

TUBB, Rita (2010). BP's Fight Against Pollution From Deepwater Gulf Blowout. *Pipeline&Gas Journal*, Vol. 237, No. 6, s. 70.

VIDAL, John (2011). Nigeria on alert as Shell announces worst oil spill in a decade. *The Guardian*. 22. 12. 2011 (<http://www.theguardian.com/environment/2011/dec/22/nigerian-shell-oil-spill>, 12. 3. 2014).

WISDOM, Patrick (2002). Nigeria: Oil Spillage: Shell Yet to Clean Up Ogbodo 7 Months After. *AllAfrica* 18. 1. 2014 (<http://allafrica.com/stories/200201210391.html>, 12. 3. 2014).

Prameny:

ALLAFRICA (2014). *Nigeria: Unpaid N80.3 Billion - Ogoni Picket Bank, Demand Payment for Oil Spill.* 22. 1. 2014 (<http://allafrica.com/stories/201401231079.html>, 12. 3. 2014).

AMNESTY INTERNATIONAL (2009). *Nigeria: Petroleum, Pollution, and Poverty in the Niger Delta.* Report (<http://www.amnestyusa.org/sites/default/files/afr440172009en.pdf>, 12. 3. 2014).

ASPEN PUBLISHERS (2012a). Mobil and Shell Responding to Oil Spills in Nigeria. *Oil Spill Intelligence Report*, Vol. 35, No. 48, s. 1–2.

ASPEN PUBLISHERS (2012b). Spill in Alaska's Prudhoe Bay Field Contained. *Oil Spill Intelligence Report*, Vol. 35, No. 23, s. 1–12.

BBC (1999). *Nigeria Commonwealth ban lifted.* 19. 5. 1999 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/347509.stm>, 12. 3. 2014).

BP (2013). *BP's US Economic Impact Report 2013* (http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/bp-worldwide/BP_US_EconomicImpactReport2013_v2.pdf, 23. 3. 2014).

BP (<http://www.bp.com/en/global/>, 19. 3. 2014).

CAUX ROUND TABLE (<http://cauxroundtable.org>, 24. 1. 2014).

CSR EUROPE (2014). *History: CSR Europe – 20 years of business-policy interaction driving the CSR movement* (<http://www.csreurope.org/history>, 10. 1. 2014).

ČT 24 (2010). *Katastrofa končí. BP definitivně uzavřela ropný vrt.* 19. 9. 2010 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/101862-katastrofa-konci-bp-definitivne-uzavrela-ropny-vrt/>, 23. 3. 2014).

ČT24 (2011). *Shell přijal odpovědnost za ropnou katastrofu v Nigérii*. 4. 8. 2011 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/131966-shell-prijal-odpovednost-za-ropnou-katastrofu-v-nigerii/>, 12. 3. 2014).

DAILY MAIL (2011). *BP announces £3.1bn loss as it goes into the red for the first time in 20 years*. 2. 2. 2011 (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1352217/BP-announce-3-1bn-loss-red-time-20-years.html>, 23. 3. 2014).

DATAMONITOR (2010). *Royal Dutch Shell Plc Sustainability Case Study: How is Shell responding to the challenges of sustainability?* (New York: Datamonitor).

ECCR (2010). *Shell in the Niger Delta: A Framework for Change* (Oxford: Ecumenical Council for Corporate Responsibility).

EVROPSKÁ UNIE (2001). *Zelená kniha* (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0366en01.pdf, 10. 1. 2014).

FEDERAL REPUBLIC OF NIGERIA (2012). *Ministry of Petroleum Resources* (<http://www.nigeria.gov.ng/2012-10-29-11-06-51/executive-branch/104-federal-ministry-of-petroleum-resources/184-ministry-of-petroleum-resources?showall=1&limitstart=>, 30. 3. 2014)

FINANCIAL TIMES (2011). *FT Global 500 2011* (<http://im.ft-static.com/content/images/33558890-98d4-11e0-bd66-00144feab49a.pdf>, 23. 3. 2014).

FINANCIAL TIMES (2013). *FT Global 500* (<http://www.ft.com/indepth/ft500>, 19. 3. 2014).

GRI (<https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>, 24. 1. 2014).

HUFFINGTON POST (2012). *BP Oil Spill Settlement Announced, Robert Kaluza And Donald Vidrine Charged With Manslaughter*. 15. 11. 2012 (http://www.huffingtonpost.com/2012/11/15/bp-oil-spill_n_2136063.html, 23. 3. 2014).

HUMAN RIGHTS WATCH (1999). *The Price of Oil: Corporate Responsibility and Human Rights Violations in Nigeria's Oil Producing Communities* (<http://www.hrw.org/reports/1999/nigeria/nigeria0199.pdf>, 12. 3. 2014).

CHRISTIAN AID (2004). *Behind the Mask: The real face of corporate social responsibility* (http://www.humanrights.ch/upload/pdf/050816_csr_behindthemask_2004.pdf, 19. 3. 2014).

IBLF (<http://www.iblf.org/>, 24. 1. 2014).

ILO (<http://www.ilo.org/>, 24. 1. 2014).

INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2008). *Nigeria: Ogoni Land after Shell. Crisis Group Africa Briefing, No. 54*, s. 1–19.

MARKETLINE (2012). *BP PLC Case Study: After the Deepwater Horizon Oil Spill* (Manchester: Marketline) s. 1–15.

MOSOP (<http://www.mosop.org/>, 19. 3. 2014).

NATIONAL COMMISSION (2011). *Deep Water: The Gulf Oil Disaster and the Future of Offshore Drilling. Report to the President* (http://www.oilspillcommission.gov/sites/default/files/documents/DEEPWATER_ReporttothePresident_FINAL.pdf, 23. 3. 2014).

NNPC (2010). *History of the Nigerian Petroleum Industry* (<http://www.nnpcgroup.com/NNPCBusiness/BusinessInformation/OilGasinNigeria/IndustryHistory.aspx>, 21. 11. 2013).

NOAA (2014). *Crude oil causes developmental abnormalities in large marine fish.* 24. 3. 2014 (http://www.noaanews.noaa.gov/stories2014/20140324_dwh_fishimpact.html, 28. 3. 2014).

OECD. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises* (<http://mneguidelines.oecd.org/>, 24. 1. 2014).

OPEC. *Nigeria facts and figures* (http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/167.htm, 7. 3. 2014).

OXFAM (2012). *M&S and Oxfam Shwopping* (<http://www.oxfam.org.uk/donate/donate-goods/mands-and-oxfam-shwopping> , 14. 1. 2014).

PNAS (<http://www.pnas.org/content/109/50/20260/F1.expansion.html>, 28. 3. 2014).

REUTERS (2014). *U.S. lifts ban blocking BP from new government contracts.* 13. 3. 2014 (<http://www.reuters.com/article/2014/03/13/us-bp-usa-contracts-idUSBREA2C24E20140313>, 23. 3. 2014).

SHELL (2012). *Shell in Nigeria: Our economic contribution* (<http://www-static.shell.com/content/dam/shell/static/nga/downloads/pdfs/briefing-notes/economic-contribution.pdf>, 12. 3. 2014).

SHELL (2013a). *Sustainability Report 2012* (http://reports.shell.com/sustainability-report/2012/servicepages/downloads/files/entire_shell_sr12.pdf, 12. 3. 2014).

SHELL (2013b). *SPDC action on matters addressed in the UNEP report* (<http://www.shell.com.ng/environment-society/our-response.html>, 12. 3. 2014).

SHELL (<http://www.shell.com/global/about>, 19. 3. 2014).

THE NEW YORK TIMES (2010). Exxon Valdez Oil Spill 1989. 3. 8. 2010 (http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/e/exxon_valdez_oil_spill_1989/, 23. 3. 2014).

THE TELEGRAPH (2012). *A history of BP's US disasters*. 15. 11. 2012 (<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/energy/oilandgas/9680589/A-history-of-BPs-US-disasters.html>, 23. 3. 2014).

THE WHITE HOUSE (2010). *Deepwater BP Oil Spill*. (<http://www.whitehouse.gov/deepwater-bp-oil-spill>, 23. 3. 2014).

UN GLOBAL COMPACT (2013). Global Corporate Sustainability Report (http://www.unglobalcompact.org/docs/about_the_gc/Global_Corporate_Sustainability_Report2013.pdf, 24. 1. 2014), s. 3.

UN GLOBAL COMPACT. *UN Global Compact Participants* (<http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>, 24. 1. 2014).

UNCTAD (2013). The World's Top 100 non-financial TNCs. *World Investment Report 2013* (http://www.unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2013/WIR13_webtab28.xls, 10. 1. 2014).

UNDP (2006). *Niger Delta Human Development Report* (http://hdr.undp.org/sites/default/files/nigeria_hdr_report.pdf, 12. 3. 2014).

UNEP (2011a). *UNEP Ogoniland Oil Assessment Reveals Extent of Environmental Contamination and Threats to Human Health*. 4. 8. 2011 (<http://www.unep.org/newscentre/default.aspx?DocumentID=2649&ArticleID=8827>, 12. 3. 2014).

UNEP (2011b). *Environmental Assessment of Ogoniland* (Nairobi: UNEP).

UNPO (2008). *Ogoni* (<http://www.unpo.org/members/7901>, 12. 3. 2014).

UNPO (2013). *Ogoni: Oil Spill Negotiations With Shell Collapse*. 17. 9. 2013 (<http://www.unpo.org/article/16384>, 12. 3. 2014).

WBCSD (2009). *Corporate Social Responsibility* (<http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>, 10. 1. 2014).

WORLD BANK (<http://www.worldbank.org/>, 12. 3. 2014).

Resumé

The aim of this thesis was to examine corporate social responsibility (CSR) of two multinational companies operating in the oil industry in both developed and developing country. The aim was also to prove or disprove the assumption that the company operating in developed country would have better CSR. The work is divided into four chapters, the first chapter dealt with multinational companies as an actor in international relations. It presented a brief history and a development of multinational companies, as well as it discussed the positive and negative aspects of their operations.

The second chapter focused on corporate social responsibility – a set of voluntary activities implemented by companies towards their stakeholders. The concept of CSR is divided into three pillars, the so called three P's – economic (profit), social (people) and environmental (planet). Each company voluntarily chose its CSR activities and based on the amount of engagement we can divide them into five different groups according to Marrewijk (compliance-driven, profit-driven, caring, synergistic and holistic).

The third chapter was a case study of Royal Dutch/Shell and an analysis of its activities in the Niger Delta, Nigeria. This chapter examined the history of the conflict between Shell's subsidiary SPDC and local communities, especially Ogoniland, which are affected by SPDC's crude oil extraction. Not only their land is being polluted for more than 50 years but they are also cut off from the oil revenues due to poor governance of Nigerian government, which is failing to redistribute the wealth to communities in the Niger Delta. Shell initiated many development projects, however, they are either malfunctioning or non-functioning. Shell also fails to clean up after numerous oil spills and accuse local youth gangs of sabotage and oil-theft. This way, Shell is trying to avoid the responsibility for clean-ups.

The last chapter focused on BP and its CSR activities in the USA. The analysis pointed out the lack of corporate culture and the failure to abide its

own principles. The lack of security measures led to numerous accidents and finally led to the blowout of the Macondo well in the Gulf of Mexico which resulted in the greatest maritime oil pollution in the history of the United States. BP was also accused of greenwashing when it presented its “green” campaign while engaging in dangerous deepwater oil extraction. Due to pressure from the US government, BP was forced to clean up the consequences of the oil spill and pay for the costs. BP also engages in donating American charities or NGO’s and in financial support of American Olympic team.

Both multinational engage in CSR activities, however, both of them have serious deficiencies. While Shell is unable to clean up oil spills and keep its development projects going, BP’s corporate culture is very poor and the reaction to the oil spill in 2010 was inadequate. It was confirmed that BP, as a company operating in developed country, has higher social responsibility than Shell in Nigeria, however, the evidence showed that the country itself is a key factor of how much a company’s CSR is implemented.

Přílohy

Příloha č. 1: Mapa nigerijské federace se zvýrazněnými státy nigerijské delty

Zdroj: Ite 2005: 914

Příloha č. 2: Území kmene Ogoni v nigerijské deltě

Zdroj: UNEP 2011b: 27

Příloha č. 3: Projekty Shell v nigerijské deltě

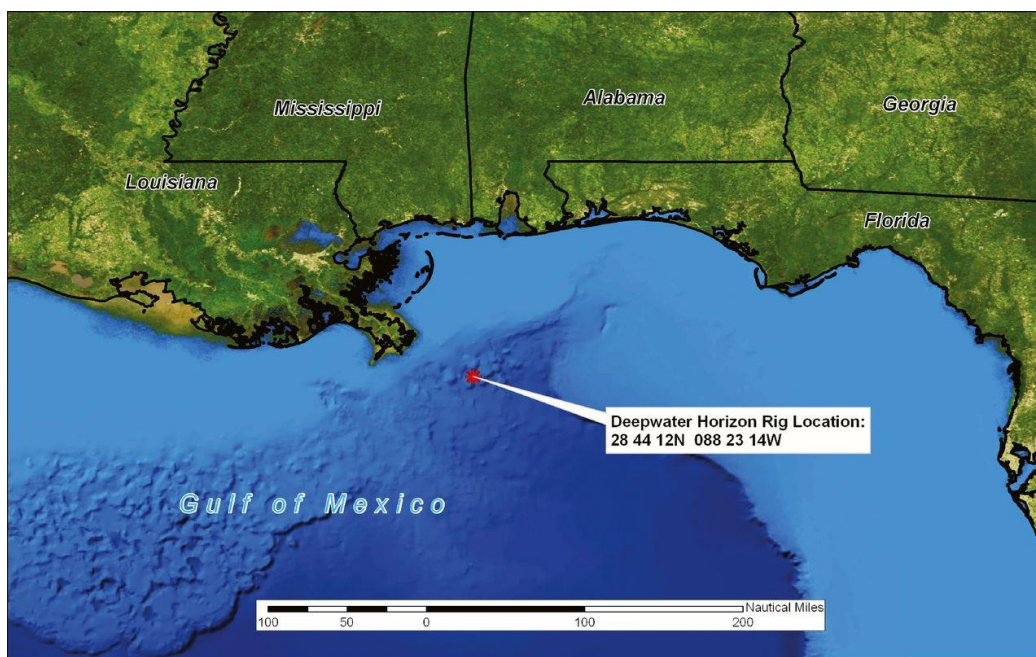
Projekt	Závazky SPDC	Stav projektu ⁴²
Infrastruktura		
Dodávky vody	<ul style="list-style-type: none"> • Poskytnout všem komunitám v oblasti Gbarain a Ekpetiama přístup ke spolehlivému zdroji pitné vody díky vybudování adekvátního zařízení na rozvod vody • Vybudovat lokální správu, která bude efektivně spravovat vodní zařízení 	<p>Žádný funkční nebo úspěšný projekt na dodávky pitné vody.</p> <p>Došlo k proškolení několika osob</p>
Dodávky elektřiny	<ul style="list-style-type: none"> • Připojit komunity k již existující síti dodávek elektřiny • Spolupracovat s vládami na zvýšení kapacity a spolehlivosti systému dodávek elektřiny • Poskytnout záložní elektřinu pro komunity v Gbaraintoru a Obunagze z centrální sítě, která má být postavena po analýze poptávky po energiích 	<p>Žádná pozitivní akce</p> <p>Žádná akce</p> <p>Žádná elektřina</p>
Silnice/cesty	<ul style="list-style-type: none"> • Opravit celkem 14 km silnic v oblastech Gbarain a Ekpetiama 	Ani v jedné z oblastí oprava nezačala
Kulturní středisko v Gbarain	<ul style="list-style-type: none"> • Vybudovat kulturní středisko včetně sportovního zařízení a vybavení; návrh provedení a rozsah bude dohodnut spolu s místním obyvatelstvem 	Kulturní středisko bylo dokončeno, ale chybí mu potřebné vybavení
Modernizace radnic v oblasti Ekpetiama	<ul style="list-style-type: none"> • Modernizace existujících radnic; návrh provedení a rozsah bude dohodnut spolu s místním obyvatelstvem 	Zatím nemodernizovány
Konstrukce školních zařízení	<ul style="list-style-type: none"> • Vybudovat blok 6 školních tříd v Obunagze a Gbaraintoru 	Zatím nerealizováno
Zdraví		
Konstrukce zdravotních center	<ul style="list-style-type: none"> • Postavit a vybavit dvě zdravotní centra v Gbaraintoru a Ogbolomé 	Centra byla postavena, ale nejsou vybavena
Konstrukce klinik	<ul style="list-style-type: none"> • Postavit a vybavit dvě kliniky v Obunagze a Bumoundi-Gbene 	Kliniky byly postaveny, ale nejsou vybaveny
Poskytnutí nemocničního vybavení	<ul style="list-style-type: none"> • Doplnit snahy vlády státu Bayelsa a vybavit dvě nemocnice v Okoloibiri a v Agudamě 	Zatím žádná akce
Rozvoj lidského kapitálu		
Podpora pro lokální úřady práce	<ul style="list-style-type: none"> • Zajistit podporu oblastem a komunitám při zřizování úřadů práce zaměřených na zaměstnávání v ropném průmyslu 	Úřad práce byl zřízen, ale poskytuje jen malé množství pracovních příležitostí
Školení mladých	<ul style="list-style-type: none"> • Pokračovat ve školení mladých lidí spolu s vládou státu Bayelsa, městy Saipem a Port Harcourt, školícím institutem ve Warri a Technical College v Ekowe 	Žádné známky pokroku

⁴² Údaje k roku 2009

Stipendia	<ul style="list-style-type: none"> Ocenit celkem 80 studentů stipendiem domorodým studentům z Gbarainu a Ekpetiamy, kteří projdou kvalifikačním testem 	Žádné známky pokroku
Poskytnutí řemeslného a laboratorního vybavení	<ul style="list-style-type: none"> Vybavit řemeslná centra a Polahu a Agudamě, která poskytují základní řemeslnické vzdělání; rozsah bude určen v souladu s místními komunitami Poskytnout laboratorní vybavení do pěti škol 	Realizováno Realizováno
Ekonomika		
Projekty na posílení ekonomiky	<ul style="list-style-type: none"> Poskytnou celkovou částku 200 milionů Naira na projekty na posílení ekonomiky Zajistit čtyři autobusy pro Gbarain a Ekpetiamu, včetně školení řidičů 	Nesplněno Realizováno

Zdroj: ECCR (2010: 60–61), upraveno

Příloha č. 4: Poloha vrtu Macondo v Mexickém zálivu

Zdroj: PNAS (<http://www.pnas.org/content/109/50/20260/F1.expansion.html>, 28. 3. 2014).